

NEMI KÜLÖNBSÉGEK, CSOPORTJELLEMZŐK ÉS HABITUSOK AZ EGYETEMISTA SPORTOLÓK KÖRÉBEN

Bevezetés

A társadalomkutatók évtizedek óta kutatják, s a mai napig is folyamatosan figyelemmel kísérik a nők helyzetét, elfogadásuk mértékét a társadalmi élet olyan területein, amelyek korábban kizárólag a férfiak privilégiumai közé tartoztak (pl. munkaerőpiac, politika, oktatás stb.). A sport más – társadalomtudományi kutatási területekhez hasonlítva – sokkal inkább marginalizált helyzetben van, ennek megfelelően a sport területére jellemző nemi különbségek is a kevésbé kutatott témák közé tartoznak hazánkban. Néhány jelentős kutatási eredményről eltekintve (lásd Bodnár 2002, 2003; Perényi 2003; Dr. Gáldiné Gál 2007; Gál et al. 2008 stb.) alig találunk olyan magyar tanulmányt, amely a nők helyzetét vizsgálná a sport világában. A külföldi, elsősorban angolszász sportszociológiai szakirodalomban leginkább a marxista (körükben is a legjellemzőbben feminista) írások mutatják be a nemi egyenlőtlenségek megjelenési formáit, mértékét és okait (Lüschen 1980). Ugyanakkor kritikaként fogalmazódik meg ezekkel szemben, hogy ideológiai elkötelezettségük miatt úgy tűnik, írásaikból olykor hiányzik az objektivitás (Dunning 2002).

Dolgozatomban arra vállalkozom, hogy egyrészt néhány nemzetközi és a hazai kutatás alapján bemutassam a nemi egyenlőtlenségek megjelenését a sport világában, másrészt egy kisebb volumenű empirikus kutatás segítségével ismertessem néhány, a Debreceni Egyetemen lévő sportoló csoport genderszemponitú elemzésének eredményeit. Mindez azért is fontos, mert a napjainkban, amikor törvények biztosítják állami, EU-s, sőt sok esetben globális szinten a nők férfiakkal egyenlő jogait, a nők sportban elért sikerei és a sportolási lehetőségek növekedésének ellenére a sport még mindig a férfiaknak fenntartott terület, ahol maskulin tulajdonságok és erények (úgy mint erő, agresszivitás, versenyszellem, harc stb.) dominálnak (Dunning 2002; Hadas 2009). Ez a maskulin jelleg sokak számára összeegyeztethetetlen a hagyományos női szerepekkel és tulajdonságokkal (pl. érzékenység, családról való gondolkodás és otthon melegének megteremtésének fontossága mint kiemelkedő cél stb.). Ennek hátterében az áll, hogy a férfi identitás

megteremtésében és folyamatos megerősítésében a sportnak már a kezdetektől, az ókori olimpiáktól kezdve is kiemelkedő szerepet tulajdonítottak (Földesi et al. 2010).

Kutatásomat a *Campus-lét a Debreceni Egyetemen* kutatás keretében folytattam, amely célul tűzte ki a különböző cselekvési minták alapján elhatárolódó csoportok felkutatását és megismerését a Debreceni Egyetemen.²²³ A kutatás során sportolói csoportokat és sportolókat (kosárlabdázó fiúkat és lányokat, kézilabdázókat, focistákat, step aerobicosokat, zumbázókat, kondizókat és egy karatéző lányt) vizsgáltunk neveléstudományi mesterszakos hallgatókkal,²²⁴ résztvevő megfigyeléssel, esetenként fókuszcsoportos interjúkkal és egyéni interjúkkal 2011-ben és 2012-ben. Arra voltunk kíváncsiak, hogy (1) ezek a csoportok hogyan működnek, (2) mi jellemzi őket, (3) milyen különbségek vannak az egyes sportágakban, sportolói csoportokon belül egyrészt a habitusokat, másrészt a nemek közti eltéréseket tekintve, (4) illetve mi jellemzi az úgynevezett férfias és nőies sportágakat, valamint, hogy (5) van-e férfiuralom az egyetemi sport világában. A kutatás tehát három elméleti síkon zajlott: társadalmi szinten (debreceni egyetemisták társadalmá, az ebben lévő pozíciók és a pozíciókhoz kapcsolódó habitusok vizsgálata), csoportszinten (az egyes sportoló csoportok jellemzőinek, működésének vizsgálata) és egyéni szinten (nemi különbségek vizsgálata a sport és sportolók világában). Bár az eredmények nem alkalmasak általánosításra, számos olyan információhoz juttatnak, amelyek segítenek megérteni a sport és sportolók világát az egyetemen, különös tekintettel a társadalmi nemek közti különbségekre, hozzájárulva Fényes Hajnalka (2010) kutatási eredményeihez a partiumi régió felsőoktatási intézményeiben tanuló hallgatók nemi különbségeiről.

223 „Campus-lét” a Debreceni Egyetemen. Csoportok, csoporthatárok, csoportkultúrák OTKA K 81858 számú kutatás. A hároméves kutatás 2010 februárjában kezdődött. A kutatás vezetője Szabó Ildikó.

224 Ezúton is szeretném megköszönni Hurja Kintinek, Ócsai Gittának és Tölgyesi Júliának a résztvevő megfigyelések során végzett lelkes munkájukat, akik ezzel hozzájárultak a dolgozat megírásához, s a Campus-lét kutatás sikeréhez.

A dolgozat első részében szakirodalmi áttekin-
téssel mutatom be a sportoló csoportok jellemzőit,
illetve a társadalmi nemek és a sport viszonyát, a
második, empirikus kutatást tartalmazó részben pe-
dig a kutatás eredményeit foglalom össze.

I. Elméleti háttér és kutatási kérdések

Ebben az elméleti részben egyaránt foglalkozom
a sportoló csoportokkal kapcsolatos kutatásokkal és
azokkal, amelyek a nők helyzetét tárják fel a sport
világában. Elemzésemben Bourdieu (1994a, 2008)
társadalmi teret, mezőket és habitusokat tartalmazó
elméletére támaszkodom, amelyben szerepet játszanak
az olyan ágensek, mint a gazdasági, kulturális és
szimbolikus tőke. A társadalmi tér magában foglalja
a társadalmi világ mint viszonyfogalom meg-
ragadhatóságának elvét: a valóság, amelyet leír,
alkotóelemeinek kölcsönös egymásra vonatkozásában
gyökerezik. A társadalmi teret egymástól el-
különült pozíciók struktúrájaként kell elképzelni,
ahol a pozíciókat minden esetben egy bizonyos
tőkefajta eloszlásában elfoglalt hely határoz meg.
Mivel ezek a tőkefajták a társadalmi téren belül kü-
lönböző mértékben, egyenlőtlenül vannak elosztva
(esetünkben az egyetemisták társadalmi terében, el-
sősorban sportoló debreceni egyetemisták terében),
a pozíciók mentén elkülönülnek egymástól az egyes
csoportok. A test maga is társadalmi termék, amely-
nek értéke van, tehát egyfajta értékesíthető tőkének
tekinthető. A testen is vannak olyan megkülönböz-
tető jelek (ruha, smink, kiegészítők stb.), melyek
tisztán kulturális előállítású termékek: egyes em-
berek, vagy inkább emberek egy csoportja ezekkel
kívánja kifejezni kulturáltságuk, azaz a természettől
való eltávolodásuk mértékét.

A pozíciók minden osztályához (esetünkben
egyetemista csoportokéhoz) egy, a pozíciók által
létrehozott habitus (ízlés) rendelhető. A vizsgált
egyetemista csoportok eltérő habitusról, azaz ízlés-
ről tesznek tanúbizonyságot, s ezek olyan megkü-
lönbözött jelek lehetnek, amelyek megerősítethetik
identitásukat az adott csoporthoz tartozáshoz.
Ebben az esetben csoportnak tekinthető azon
egyetemisták összessége, akik a bourdieu-i ágensek
mentén hasonló pozícióban vannak. A habitusok
is differenciáltak, akár csak a pozíciók, melyek ter-
mékei, de differenciálóak is: megkülönböztetnek,
de egyben megkülönböztetések előidézői is. Tehát
az egyetemisták világában egyrészt elkülönülnek
a hallgatói csoportok a Bourdieu által felvázolt

ágensek (össztőke) és a gazdasági / kulturális tőke
mentén, s ez meghatározza az életstílusukat, ezen
belül a szabadidő-eltöltési szokásokat (például azt,
hogy egyáltalán sportolnak-e vagy sem). Korábbi
munkáimban (Kovács 2011, 2012) már megvizs-
gáltam e tőkék hatását a szabadidő eltöltésére és a
sportolásra, így ebben a kutatásban ezt most nem
teszem meg. Most az egyetemisták világán belül a
sportot mint társadalmi alrendszeret tekintem olyan
dimenzióknak, amely egy jellegzetes társadalmi teret
képez. Ebben a térben a sportolás formája, mód-
ja, gyakorisága, élsport vagy szabadidősport jellege,
motivációja stb. alapján különböztethetünk meg
csoportokat. E csoportok és az őket alkotó tagok
jellemzőinek megismerésével kitapintható a csoportok
alkotó egyetemisták habitusa. Azt vizsgáltam
meg, hogy a különböző formában sportoló egye-
temista sportolók milyen – elsősorban sportra vo-
natkozó – habitussal jellemezhetőek. S mint ahogy
Bourdieu is megfogalmazta: az egyes csoportok tag-
jai e térben a pozíciók mentén különböznek ugyan
egymástól (sportolnak-e vagy sem, verseny- vagy
szabadidő-sportot űznek-e és konkrétan milyen
sportágat stb.). Emellett maga a habitus is megkü-
lönbözteszti vagy éppen összekötheti a csoportok
tagjait (pl. egy kosárlabdázó, versenysportoló fiú és
egy versenysportoló csapat tagjaként karatézó lány
számára a sportolás ugyanazt a felelősséget, kemény
munkát, csapatért való önfeláldozást jelenti, bár
egyik egyéni, a másik csapatsport; és mindkettő
eltér egy olyan hobbiól együttssportoló focicsa-
pattól, amelynek a tagjai az együttmozgás öröme-
ért játszanak együtt). E vizsgálat keretében nem áll
módomban az összes egyetemista, sportra vonatkozó
habitust feltárni, hiszen ehhez az egyetemisták
körében működő összes sportolót, sportoló csoportot,
csapatot, közösséget meg kellene vizsgálni – de
a kiválasztott sportágak, sportolók és sportformák
sokszínűségének köszönhetően fontos információkat
nyerhetünk a hallgatók sporthoz fűződő habi-
tusáról.

A kutatás másik fontos témája a nemek közöt-
ti egyenlőtlenségek vizsgálata a sport világában. Ez
a probléma egyrészt kapcsolódik a Bourdieu-féle
egyenlőtlenségek újratermelődéséhez, másrészt a
szintén az ő nevéhez fűződő férfiuralom fenntar-
tásához. Véleménye szerint a férfiak az elismerésért
olyan férfias játékokat űznek, amelyekben megsze-
rezhető, és amelyekbe befektethető a szimbolikus
tőke (valaminek eszmei értéke, presztízse). A sport
is ilyen, nagyon sokáig csak a férfiak számára fenn-

tartott terület volt, ahol azért versengtek egymással a férfiak, hogy a győzelem által nagyobb presztízst tegyenek szert, ezáltal magának a tevékenységnek is megnőtt a szimbolikus értéke, másrészt tovább erősödött a férfiidentitás. Azonban a nők – Bourdieu véleménye szerint – ki vannak zárva a férfiak játékaiból, többek között a sportból is nagyon sokáig ki voltak zárva. Mivel a nők be vannak zárva a magánélet világába (hagyományosan női szerep a család, a gyerekek gondozása, az otthon megteremtése) és ki vannak zárva a közélet, hivatalosság világából, nem kapcsolódhatnak be olyan férfias játékokba, amelyekben a férfisság kiteljesedik és érvényre juttatja fennhatóságát (Bourdieu 1994b; Hadas 1994). Úgy vélem, hogy bár Bourdieu jól látja a nők elnyomásának néhol még napjainkban is létező formáját, a modern társadalmakban már nem ennyire hátrányos a nők helyzete. Az emancipációs mozgalmaknak és a pozitív diszkriminációs állami intézkedéseknek köszönhetően nagy előrelépés történt a férfiak és nők közötti egyenlőség megvalósulásában. Ugyanakkor vannak olyan területek, ahol a férfiak dominanciája még mindig számottevő (a mérnöki, a természettudományi területeken és a sportban is). De ez nem azt jelenti, hogy a nők teljes mértékben ki lennének zárva, hanem inkább azt, hogy a két nem közötti egyenlőtlenségek sajátos formája alakult ki (a nők eredményeinek kisebb mértékű elismerése, az „üvegplafon-jelenség” stb.). Kérdés, hogy létezik-e, és ha igen, akkor milyen formában a sport világában férfiuralom még napjainkban is, illetve, ha vannak egyenlőtlenségek a két nem között, akkor ezek hogyan jelennek meg az egyetemista sportolók körében?

A dolgozat két fontos fogalma a *sport és a sportoló csoport*. Kutatásom során a sport legtágabban vett értelmezését használtam annak definiálására, hogy kit tekintek sportolónak a Debreceni Egyetemen. Az európai Sport for All Charter meghatározásából indultam ki. Ennek megfelelően minden olyan fizikai aktivitást sportnak tekintettem, amit a mentális és fizikai állapot, valamint társas kapcsolatok javítása céljából űznek (Dóczy 2008). Sportoló csoportnak tekintettem azokat a csoportokat, közösségeket, csapatokat, amelyek célja valamilyen testmozgás, sporttevékenység végzése. Azt azonban nem tekintettem kritériumnak, hogy ezt együtt végezzék, elegendő volt az, hogy az egyes tagok ugyanabban az időben, helyen és ugyanazt a (sport/mozgás)tevékenységet végezzék bizonyos időközönként, de rendszeresen. Ezt azért fontos kiemelni, mert a

későbbiekben látni fogjuk, hogy számos sportág esetében magát a tevékenységet egyszerre többen, ugyanakkor individuálisan végzik úgy, hogy közben semmilyen módon nem érintkeznek egymással.

I. 1. A sport mint a csoportkutatások egyik területe

Az egyén megnyilvánulásait nagyban befolyásolja a környezet és a személyiség kölcsönhatása. A személyiség egyfajta „prizmarendszerként” megszűri a környezeti hatásokat, ugyanakkor a környezeti hatások útjában még egy másik szűrő is áll: a társadalmi milió, amelyben pl. a tanár és tanuló, vagy edző és sportoló élnek. Egyikük sem magával a társadalommal van közvetlen kapcsolatban, hanem kisebb egységeken keresztül érintkeznek vele – meghozza a csoport közvetítése által. A csoport nem azonos csupán az egyének összegével, hanem egy rendszert alkot, ahol a közös feladat megoldása a szervezeten társult egyének magatartása és interakciók révén valósul meg, hasonlóképpen a csoportteljesítmény sem egyenlő a tagok teljesítményének összegével (Rókusfalvy 1986).

A legtöbb csapatjátékban a játékosok többé-kevésbé spontán módon választódnak ki, s az adott mérkőzés után a csapat felosztódik, míg a sportban a küzdő csapatok tagjait valamilyen logika alapján válogatják össze, s ha a tagság kialakult, egy stabil társadalmi szervezetet, intézményt tart fenn. Bár a tagok szabadon kiléphetnek a kialakult szervezetből, de pozíciójukat mások elfoglalhatják, így a csoport fennmarad. Továbbá minél szervezettebb egy sportesemény, annál inkább illusztrálni tudja egy adott sport intézményesített természetét. Pl. egy profi kosárlabdameccs sokkal jobban tudja illusztrálni a sport szervezeti, intézményi mivoltát, mint egy baráti körben verbuválódott utcai kosarazás (Loy 1974).

A sportoló csapat alapvetően egy formális csoport. A tagok létszámát nem lehet konkrétan meghatározni és szabályozni, hisz minél többen csatlakoznak, annál nagyobb a valószínűsége, hogy eredményes, akár válogatott élsportoló váljon valakiből. A szakirodalom egy része általában 12-15 főre teszi az ideális csoportlétszámot, ami megfelel egy átlagos csapat létszámának, így az edző számára ideális csoportok állnak rendelkezésére a közösségépítésre (Gombocz 2010). Mindenesetre nagyon fontos, hogy a tagok ismerjék egymást, mert csak a személyiségjegyek, a pozitív és a negatív tulajdonsá-

gok, az erősségek és a gyengeségek ismerete által lehet az egyént a megfelelő feladatokkal ellátni, s így a csoportban lévő pozícióját meghatározni. A pozíciókhoz pedig meghatározott szerepek, s azokhoz pedig bizonyos elvárások kapcsolódnak. A szerepek egyik dimenzióját a játékhöz, stratégiához kapcsolódó pozíciók határozzák meg. Nem mindegy például, hogy egy focicsapatban ki tölti be a csatár és ki a védő pozícióját. Emellett olyan szerepek is előfordulnak, mint bármelyik csoportban: az irányító szerepében szinte minden esetben az edző van, aki orientál, tanácsokkal látja el az irányítottakat, azaz a sportolókat. *„Ez a szerep tulajdonképpen az egyén feladatkörével együtt járó magatartásmód (pl. a vezető, a beosztott, s testnevelő tanár stb. szerepköre), amelyet elvárnak tőle, s az egyén akkor válik igazán a kollektíva tagjává, ha a rárótt szereppel azonosulni tud, az azzal járó magatartási normákat vállalja, magára nézve kötelezőnek tartja. Az egyén magatartása annál határozottabb, minél pontosabban körvonalazott ebben a szerepkörben az én-képe”* (Rókusfalvy 1986:236). A spontán alakuló, általában szabadidős tevékenységként végzett sportolás esetében a sportoló csoportokra kevésbé jellemző a fent bemutatott intézményesülés, s így sok esetben ezek nem tekinthetők formális csoportnak, ebből következően pedig számos, formális csoportra jellemző vonás sem fedezhető fel esetükben.

Ahhoz, hogy eredményes legyen a csapat, illetve, hogy közös identitástudat alakuljon ki, a tagoknak el kell sajátítaniuk nemcsak a sportághoz kapcsolódó szimbólumokat és jelentéseket (verbális kifejezések, mozdulatok, gesztusok) hanem azokat, is, amik csak az adott csapatra jellemzőek. Így például elég egy fél szó vagy intés ahhoz, hogy a játékos tudja, hozzá fog kerülni a labda, vagy azt, hogy mire gondol az edző, aki a ring, a tatami, a pást, a szőnyeg, a pálya szélén áll. A csapatokra szinte minden esetben a közvetlen kommunikáció jellemző, hisz a győzelem, illetve a legjobb teljesítmény elérése érdekében a mérkőzés során elengedhetetlen, hogy minden tag közvetlen kapcsolatban legyen a másikkal. Egy sportegyesületben könnyű megteremteni azt a szimbólumrendszert, ami lehetővé teszi egymás felismerését. Az egységes színekkel, formákkal, jelekkel ellátott mez, zászló, címer, jelvény stb. mindegyike mélyíti az egymáshoz tartozás – így a közös identitás – érzését. Ezek által egyrészt felismerik egymást, azonosulnak a saját csapatukkal, másrészt pedig felismerik a másikat, esetenként ellenfél csapat tagjait.

A sportban tapasztalható élmények iránt vágyódó egyén egyfajta nyitottsággal közelít az egye-

sületek környezetéhez, csapatához, csoportjához. A belső integráció minél magasabb foka, a kapcsolatok szilárdsága, a folyamatosan erősödő szolidaritás, illetve a más csapatoktól való elhatárolódás hozzájárul az identifikáció elmélyüléséhez (Gombocz 2010).

Minden sportolói közösségben a sportolók egyenrangúak, azonban általában kirajzolódik egy hierarchia, amelynek tetején minden esetben a vezető edző áll. Ő az, aki meghatározza, hogy kinek mi a feladata a csapatban, s megtanítja, hogyan tudja maximálisan, a lehető legjobb teljesítményt nyújtva betölteni funkcióját. Az ő feladata a motiváció növelése is. Emellett az edzőnek, mint irányítónak az erkölcsi nevelésben is létfontosságú szerepe van: nemcsak a sportoló fizikai tréningjével kell foglalkoznia, hanem személyiségének fejlesztésével is. A sportoló és az edző között kialakuló kapcsolat a legkisebb szociális egység, amelytől a sporttevékenység függ. Közös munkájuk egész légkörét (pl. bizalmat vagy annak hiányát) az egymás iránti kölcsönös beállítódás adja meg. Az edző nevelőmunkájának leghatékonyabb eszköze a sportolók posztok szerint is differenciált edzése, s az értelmes tevékenységen és megfelelő terhelésen keresztül a jó csapatszellem kialakítása (Rókusfalvy 1986).

Alatta helyezkednek el a segédedzők, ha vannak, illetve a csapatkapitány, ha csapatsportról van szó, minden egyéb esetben azok a tagok, akik a rangidősek, vagy a legtöbb tapasztalattal, legjobb eredménnyel rendelkeznek. Mindannyiuk feladata a csoport összekovácsolása, a sport jelentőségének, a sportág és a csoport szabályainak, normáinak folyamatos erősítése a tagokban.

A versenysportot a játéktól az különbözteti meg leginkább, hogy rendszerint több norma és több formális előírás, valamint több és szigorúbb szankció jellemző rájuk (Loy 1974). A szabályok közé tartoznak – az adott sportág játékszabályain kívül – pl. az edzések látogatásának mennyiségi és minőségi kritériumai: hányszor, milyen felszerelést hozva kell hetente edzésre járni, az önkontroll, fegyelem és kitartás gyakorlása az edzéseken, amelyek mindegyike hozzájárul az egyének lelki, mentális és személyiségjegyeik fejlődéséhez. Coubertin szavai a legalkalmasabbak annak bemutatására, miként alkalmazható a sport a fiatalok erkölcsi nevelésére: *„Miután a sport megköveteli a sportolótól az önfegyelmet, higgadtságot, megfigyelést... hatással van az értelem, jellem és lelkiismeret kialakulására. Ilyenformán az erkölcsi, és társadalmi tökéletesbülés egy tényezője”* (Coubertin, idézi Gombocz 2010:44). Megtanulják, hol vannak

a határok, s mik azok a legális eszközök, amiket be lehet vetni ahhoz, hogy az egymás közötti rivalizálás építse a csapatszellemet, és hogyan kezeljék a hirtelen jött sikert, vagy éppen hogyan dolgozzák fel a nem várt vereséget.

1. 2. A nők helyzete a sport világában: a sport radikális és feminista elméletei

A legtöbb, sportoló nőkkel foglalkozó írás valamilyen kritikái – többnyire feminista megközelítésből – vizsgálja a nők helyét, szerepét, elfogadottságát és konfliktusait, ezért leginkább az ő írásaikra alapozom írásom erre vonatkozó elméleti hátterét.

Jennifer Hargreaves (1994) a sportolónőkről szóló történeti és szociológiai vizsgálatokat áttekintve arra a következtetésre jutott, hogy a sportnak még mindig vannak szélsőségesen maskulin területei, amelyekben évszázadok óta benne rejlik a hatalommegosztás egyenlőtlensége a férfiak és nők között. Ez megerősíti a sport radikális kritikái elméletének egyik fontos pontját, mely szerint a sport aláátamasztja a monopolitikus kapitalizmust, a militarizmust, a szexizmust, a rasszizmust, a versenyképességet és a szexuális elnyomást (Novak, idézi Theberge 1981). Brohm radikális kritikái megközelítése szerint a kapitalizmus összes értéke megjelenik a sportban (férfiasság, szexuális atlétizmus, fizikális fölény, az izmok imádata, hímsovinizmus, rasszizmus, szexizmus). Azonban arra még nem találtak megoldást, hogy a modern sport instrumentális mivoltát hogyan lehet csökkenteni, és milyen hatékony alternatívával lehet helyettesíteni.

A témához szorosan kapcsolódik a sport feminista kritikája. Ennek lényege, hogy a szexizmus a sportban kulturális és strukturális interakciós formákban jelenik meg. A strukturális különbségek egyértelműek a női diszkrimináció különböző fajtáiban. Ezek az egyenlőtlenségek a programok, lehetőségek és felszerelés finanszírozásában, az edzőképzésben, az egészségügyi és edzési lehetőségekben és a kiszolgálásban, az utazásban, a sportaktivitások számának növelésében, az ösztöndíjak folyósításában és a média által sugallt képekben nyilvánulnak meg (Coakley idézi Theberge 1981).

Jennifer Hargreaves már említett könyve megfogalmazza, hogy a női sport integrálja a kulturális hatalom viszonyainak összességét, köztük a férfiak és nők közötti hatalmi viszonyokat. A nők és férfiak közötti kapcsolatok sokkal összetettebbek olyan változók mentén, mint a kor, a társadalmi osztály, a nemzetiség, a szexualitás. Ugyanilyen komplex a

sportban az autonómia és az ellenőrzés. Nincsenek autentikus, teljes mértékben autonóm sportágak a nők számára. A nők vagy egyszerűen passzív befogadókká válnak, vagy pedig lehetetlen helyzetbe kerülnek a rossz anyagi körülményeknek köszönhetően (Hargreaves 1994).

A nemi diszkrimináció Lüschen (1980) szerint a sportban is az eltérő szocializációból ered, melynek során a férfiak és nők megtanulják a nemi szerepeket. Tulajdonképpen a női sportolók egyfajta szerepkonfliktusba kerülnek, mivel a versenysport versenyszellemet, olykor agressziót igénylő, s ezáltal maskulin jellege egyfajta választási kényszerbe hozza őket női identitásuk és sportolói énjük között. Ennek megfelelően vagy kénytelenek férfias vonásokat magukra öltetni, vagy pedig egyes sportok marginalizálódnak: olyan sportágak jönnek létre, amelyek teljes mértékben feminizálódnak: ilyen pl. a pompom lányok esete. Ez komoly fizikai teljesítményt igényel, sokan mégsem tekintik sportnak. Számos mítosz kering a női sporttal kapcsolatban, amelyek elriasztják a nőket a sporttól, leginkább az élsporttól. Ilyen például, hogy veszélyes a gyerekválalásra, férfiassá teszi a külsőt, egy sportos külsejű nőnek kisebb a „gazdasági” és emberi értéke, a sport nem lehet fontos egy nőnek, mert a sportban fontos értékek (agresszivitás, teljesítményközpontúság, versenyszellem) számára irrelevánsak. Mindezek stigmatizálják a sportoló nőket és szerepkonfliktusokat okoznak bennük, sok nőt elriasztanak a sportolástól (Frey és Eitzen 1991).

Washington és Karen (2001), arra a következtetésre jutottak, hogy mind a női, mind a férfisportolók egyfajta nyomás alatt vannak annak érdekében, hogy a sportban fennmaradjon a „hegemón maskulinitás”. A férfisportolóknak izmosnak, erősnek, érzéketlennek és minden körülmények között a győzelemre törekvőnek kell lenniük, a nőknek pedig érdektelenséget kell mutatniuk a sport iránt pontosan amiatt, mert ezek a férfias vonások nem egyeztethetők össze a hagyományos női szerepekkel és tulajdonságokkal. Abban az esetben, ha egy nő sportol, mindenképpen hangsúlyoznia kell a nőies vonásait pl. hosszú hajjal és csinos ruha viselésével. Eckes és kollégái (1998, idézi Washington és Karen 2001) felhívják a figyelmet arra, hogy az utóbbi években oly nagy divattá váló fitness mozgalom a nők számára olyan sportolási lehetőséget nyújt, hogy testedzéssel őrizzék meg a nőies vonásokat, szépséget és a nőiesség tradicionális fogalmát, s kevésbé kap benne hangsúlyt az egészség megőrzése és az egyenlőség. Ross és Shinew (2008) egyenesen

úgy fogalmazzuk, hogy amióta a sport intézményesült, azóta folyamatosan megőrzi és újratermeli a férfiak dominanciáját és a nők alárendeltségét, továbbá, hogy a sporttal kapcsolatos hiedelmek összekapcsolódnak a férfiak biológiai és fizikai felsőbbrendűségével.

Összességben elmondható, hogy a feminista sportszociológusok szerint a két nem közötti különbségek nem fizikai, hanem kulturális eredetűek, a sport mégis a nők gyengébb fizikai felépítését és erejét hangsúlyozva a férfiak társadalmi felsőbbrendűségét konstruálja és legitimizálja, így a férfiak fenntartják a nemek közötti status quo-t (Földesiné et al. 2010).

I. 3. Sportolókkal kapcsolatos kutatások

A nők a sport világába először passzív szereppel, csak nézőként léptek be. A 19. század végén váltak a sport aktív résztvevőivé, akkor kezdtek el úgynevezett férfias versenysportokat űzni. A korcsolyázás, lovaglás, úszás és a tenisz mellett a céllövészetben, csónakversenyen és gyaloglásban vehettek részt (Földesiné et al. 2010).

A nők helyzetéről szóló vitákban a konzervatív álláspontot képviselők a 20. század elején azt állították, hogy mivel a nők fizikai és szellemi mivoltukban gyengébbek a férfiaknál, alkalmatlanok a sportra, még inkább a versenysportra, amely tipikusan férfivonásokat igényel (akaraterő, bátorság és kitartás stb.). A negatívumok hangsúlyozásával a nőket az általuk elfogadható cselekvési formákba, az anyai, feleségi szerepbe akarták zárni. A sport kapcsán nem másról volt szó, mint a női és férfi szerepek újrafogalmazásáról: a nőiességhez és férfiasághoz kapcsolódó tulajdonságok, az új társadalmi viselkedésminták elfogadásáról, az értékek és normák átcsoportosításáról, illetve a nők testük fölötti szabad rendelkezéséről (Bodnár 2003). Csak az I. világháború után kezdődik diskurzus a női sportról, amikor is a politika nagyobb mozgásteret engedett a női sportnak, ettől várva a nagy veszteségek után egy egészséges generáció világrahozatalát és felnevelését. De már ekkor is a legtöbben a női sport ellen teszik le voksukat, mint ahogy tette ezt Doros György is, aki a nőket „csak” a versenysporttól tiltaná el, a testmozgás egyéb formáit (ritmikus gimnasztika, torna, tánc) kifejezetten előnyösnek tartja (Doros, idézi Bodnár 2003). A nők megfosztása és kirekesztése a sportból egyidejűleg történt a férfiak pozíciójának felmagasztalásával. A hivatalos álláspont másik szószólói az orvosok voltak, akik szerint

a nők sportolása akkor felel meg igazán a célnak, ha a szervezetüket az anyaságra készíti fel.

A magyarországi társadalomtörténeti és szociológiai szempontú elemzések eddig csak érintőlegesen foglalkoztak a nők sport területén való érvényesülési lehetőségeivel és helyzetével (Bodnár 2003). Bodnár Ilona olyan edzőnőkkel készített interjúkat, akik valaha szintén élsportolók voltak. Arra próbált fényt deríteni, hogy az addig nagyrészt férfiakból álló edzők világában milyen helyzetben voltak az edzőnők. Az interjúk alapján arra a következtetésre jutott, hogy a szakmában való elismertségnek csak egy feltétele volt (van) – a siker. A teljesítmény csak egy eszköz, amivel a sikert el lehet érni, ráadásul a környezet dönti el, hogy ki mit ismer el sikernek. Az edzőnők pályájának egyik kulcseleme az volt, hogy nem a nyilvánvaló anyagi megkülönböztetés fájt nekik a legjobban, hanem a szakmai, erkölcsi megkülönböztetés nem kellő mértéke. Ezen a területen volt tetten érhető leginkább a sportvezetők és kollégák által működtetett foglalkozás sztereotip, férfias felfogása.

Bodnár Ilona kutatása rávilágított arra, hogy a férfi kollégákkal való kapcsolatnak van egy magánéleti vetülete, ahová szintén beszűrődik a nemi szerepek sztereotip és az edzői szakma maskulin megítélése. A gyakori edzőtáborozások, versenyek alatti kényszerű összefaragságban a szabadidős tevékenységek konfliktusokhoz vezettek. A nők számára ezektől a férfias szórakozásoktól való önkéntes távolmaradás azért is volt hátrányos, mert ekkor történt az informális kapcsolatok megerősítése is. Továbbá a férfiedzők nem túrték, ha a kolléganők kinyilvánították véleményüket: az egyik edzőnőnek ezért nem újították meg szerződését akkor, amikor egy olimpiára készülő versenyzője volt, aki vele együtt hagyta el az egyesületet. Kolléganőjét, aki szintén a válogatott vezetőedzője volt, azért nem vitték ki az olimpiára, mert megmondta véleményét a csapatvezetőnek. Ezek az esetek természetesen nem kaptak nyilvánosságot, rejtve maradtak a sportrajongók előtt. A súrlódás egyik oka az volt, hogy az edzőnők maguk is jó vezetők, munkájuk egy részét is ilyen típusú feladatok tették ki. Úgy gondolták, hogy a vezetőknek a háttérrel kell biztosítaniuk a szakmai munkához, de a háttér fogalma nincs formálisan meghatározva (Bodnár 2002).

A mostanában készült kutatások gyakran irányulnak a média által közvetített és befolyásolt sporttevékenységekre, különös figyelmet fordítva arra, hogy a médiában hogyan jelennek meg az élsportoló nők, és hogy ezek a reprezentációk miként

hatnak a nők szabadidős tevékenységére. Perényi Szilvia (2003) szerint a sport egy eszköz a keményen dolgozó, a munkahelyen és otthon egyaránt helyt álló nők számára, hogy minél jobban megfeleljenek a médiában megjelenő ideálképnek, amelyet sztárok és szupermodellek sulykolnak beléjük, mintát állítva a tökéletes női testképnek, azt sugallva, hogy a boldogság receptje az, ha így néznek ki. Ha esetleg nem sikerülne, a rendszeres mozgással legalább egy kicsit megnyugtathatják magukat, hogy mindent megpróbáltak ennek érdekében.

Természetesen nem szabad megfélemlíteni a sportolás egészségre gyakorolt jótékony hatásáról sem, de azt tapasztalhatjuk, hogy a különböző típusú médiumok által közvetített üzenetben ez mintha egy kissé háttérbe szorulna. Egy amerikai tanulmány szerint, amelyben több száz sportolóról készült címlapképet vizsgáltak meg, a női sportolókat szignifikánsan gyakrabban mutatják olyan pozíciókban (sminkben, frizurával, öltözetben), amelyek tipikusan a női szerepekhez tartozó erotikus kisugárzást tartalmaznak, míg a férfiakat inkább sportolás közben fotózzák le, ami viszont a tipikus férfiszerepekhez (mint a versenyszellem, küzdelem, agresszió) tartozik (Buysse et al. 2004).

Gál Andrea a női és férfisportolók reprezentációját három újságban vizsgálta meg – a Népszabadságban, a Magyar Nemzetben és a Blikkben – kvantitatív és kvalitatív tartalomelemzéssel, újságírók, sportújságírók, illetve sportolónők véleményének feltárásával. Leginkább arra volt kíváncsi, hogy az írott sajtó termékeiben mennyire meghatározóak a külső jegyek egy női sportolóról való hír közlésében, amit „Kurnyikova-szindrómának” neveznek.²²⁵ Eredményei szerint a női sportolók alulreprezentáltak a sajtóban férfitársaikhoz képest, ez még az olimpiai ciklus alatt is így van, annak ellenére, hogy ekkor valamivel több cikk és kép jelenik meg róluk. A fotók méretét tekintve jobbak az arányok. Fontos még megjegyezni, hogy a női élsportolók jobbnak ítélik meg megjelenítésüket a sportmédiumokban a valóságosnál (Dr. Gáldiné Gál 2007; Gál et al. 2008).

Messner és munkatársai (idézi Washington és Karen 2001) amellet érvelnek, hogy a televíziós sportközvetítések fenntartják a nemi és faji hierar-

chiát a sportban azáltal, hogy sajátosan kezelik a női sportolókat és sporttevékenységet, lebecsülve ezeket és ambivalensen értékelve a teljesítményeket.

Ross és Shiner (2007) kutatásukban egyetemista sportoló lányokat vizsgáltak meg interjú módszerrel: egy tipikusan nőiesnek tekintett sportág képviselőit (gimnasztika) és egy férfiasnak tekintett sportágat űzőket (focistákat). Az elemzésekből azt a következtetést vonták le, hogy mivel a női sport nem igazolódott a hagyományosnak tekintett nőiességhez és a női szerepekhez, ezért a versenysportoló nők egy sajátos valóságot kreálnak a maguk számára, ahol nőknek látják magukat, ugyanakkor versenyzőnek is. Egy olyan megközelítést találtak, amelyben bizonyos körülmények között (pl. a hétköznapi életben, ahol a társadalom többi tagja elvárja, hogy nőkként viselkedjenek és mutatkozzanak) ugyanolyan nők, mint nem sportoló társaik, más körülmények között pedig igyekeznek nem hangsúlyozni nőiességüket. Ugyanakkor az elemzésből kiderül, hogy egyfajta változás figyelhető meg a női szerepekkel és külsővel kapcsolatban, ugyanis ma már egy edzett, erős, sőt akár izmos (mondhatnánk sportos) női test is elfogadott, bár igaz, hogy csak abban az esetben, ha megőrzi a nőiességet.

Egy korábbi munkámban a hazai élsportoló ökölvívónők életében elforduló szerepkonfliktusokat, s férfi ökölvívótársaikhoz és edzőkhöz fűződő viszonyukat, konfliktusaikat vizsgáltam meg (Kovács 2009). Az ökölvívónőkkel és edzőikkel folytatott beszélgetésekből kiderült, hogy számos területen (munka, tanulás, párkapcsolat) volt konfliktus amiatt, hogy nem tudták összeegyeztetni a sportolói szereppel járó kötelezettségeiket (edzések, edzőtáborok, versenyek) a munkával, tanulóval. Bár az kevésbé volt jellemző, hogy az ökölvívó lét volt mások számára elfogadhatatlan, de kétségtelen, hogy előfordult ebből konfliktus is a családban, iskolában. A legkevésbé, s legnehezebben férfi ökölvívótársaik, s a már több évtizede a pályán lévő férfieldzők tudják elfogadni a nők megjelenését és helytállását a bokszt világában (sokszor becsmérlő, lebecsülő szavakkal hangot adva véleményüknek), bár tény, hogy – leginkább az ökölvívók, edzők fiatalabb generációja – lassan, de egyre inkább elismeri el a női ökölvívók sikereit és munkáját.

I. 4. Kutatási kérdések és módszer

A szakirodalmi áttekintés alapján számos kutatási kérdés merült fel. A Campus-lét kutatás

225 A kifejezés névadója a már visszavonult híres teniszcsillag, Anna Kurnyikova, aki bár soha nem nyert Grand Slam tornát, mégis egyértelműen uralta a sportmédiát. A rendkívül dekoratív, csinos sportolónő még akkor is gyakrabban jelent meg a sajtóban versenyzőtársainál, amikor sportsérülés miatt nem indult egy adott versenyen (Gál et al. 2008).

célkitűzéseikhez híven fontosnak tartom a sportoló csoportok vizsgálatát a Debreceni Egyetemen, arra keresve a választ, hogy milyen speciális jegyek jellemzik ezeket. Miben különböznek más – pl. szabadidős tevékenységet végző csoportoktól –, illetve az egyes sportágak képviselői egymástól? Hogyan épülnek fel ezek a csoportok, s egyáltalán mindegyikük csoportnak tekinthető-e? Mivel jellemzik magukat és másokat? Miért fontos számukra a sport, s pont az a tevékenység, amit végeznek? Hogyan, milyen gyakran kommunikálnak egymással? Van-e hierarchia csoportban, s ha igen, akkor milyen szerepeket, státuszokat különíthetünk el? E kérdések vizsgálatával és megválaszolásával megkísérlem kikapintani a különböző sportokat végző hallgatók sport iránti habitusában lévő különbségeket. Arra keresem a választ, hogy milyen habitusok mentén különböznek egymástól egyes hallgatói csoportok a Debreceni Egyetemen.

A megfigyelt csoportok közé egyaránt beavaglottam tipikusan nőiesnek (zumba, step aerobic) és tipikusan férfiasnak (foci, kondizás) tekintett sportágakat, illetve olyanokat, amelyeknek vannak képviselői mindkét nem részéről csapatszinten (kosarasok), vagy csapaton belül (kézilabdások). Arra voltunk kíváncsiak, hogy hogyan viszonyulnak a nők és férfiak a sporthoz és saját sportágukhoz. Mi motiválja őket? Milyen különbségeket és hasonlóságokat fedezhetünk fel a két nem között egy sportágon belül, illetve a különböző sportoló csoportok között? Mi a véleményük egymásról? Vajon van-e nemi szegregáció, esetleg diszkrimináció a Debreceni Egyetemen sportolók körében? Hogyan jelennek meg a sportban még a mai napig létező maskulin és feminin jegyek az általunk vizsgált mintában, s ezek megerősítik-e a férfiak dominanciáját a sportban és a társadalomban, mint ahogy azt a feminista kutatók állítják?

A heterogenitás érdekében egyaránt beavaglottunk csapatsportokat és egyéni sportágakat, már több éve együtt sportoló és éppen akkor alakult csoportot, versenysportolókat és szabadidős tevékenységként sportolókat, intézményes és nem intézményes körülmények között sportolókat. Így a mintába a következők kerültek be: NB I-ben játszó kosárlabdázó fiúcsapat és NB II-es lánycsapat, az egyetem által szervezett step aerobic órákon résztvevő lányok, az egyetemi Aerobic Nap által szervezett zumba-órán résztvevő lányok, a TEK konditermék használó kondizó fiúk, versenysportoló karatéző lány, egy szabadidejükben együtt focizó és egy, a

Buzánszky Kupán résztvevő fiú focicsapat, egy korábban a DVSC-ben focizó fiú, illetve szabadidejükben kézilabdázó fiúk és egy lány, akik a megfigyelés során ismerték meg egymást.

A megfigyeléseket és interjúkat a hallgatókkal 2011 tavaszán és őszén, illetve 2012-ben végeztük egy korábban összeállított szempontrendszer szerint. Egyeztettünk a sportolókkal, illetve edzőkkel, hogy mely időpont felelne meg nekik, amikor meglátogatnánk egyik edzésüket/meccsüket. Az ott történt eseményeket, tapasztalatainkat egy megfigyelési naplóban rögzítettük, ezeket a csoport néhány (de legalább egy) tagjával folytatott beszélgetésekkel egészítettük ki. Amennyiben lehetőség nyílt rá, ezeket a beszélgetéseket diktafonnal rögzítettük. Összesen nyolc megfigyelést, két fókuszcsoportos interjút, egy edzővel, egy kondizó és egy focista fiúval, illetve egy karatéző lánnyal készített interjút készítettünk.

II. A kutatás eredményei

II. 1. A csoportok bemutatása

Zumbázók

A megfigyelést az egyetem Aerobic Napja alkalmából tartott rendezvénysorozat keretében végeztem, ahol különböző, napjainkban divatos sportágakat próbálhattak ki az egyetemisták az Agrártudományi Centrum Sportközpontjában. 15 órától kezdődött az egyik legújabb, gyorsan népszerűvé vált sportág, a zumba bemutatója, melyet egy fiatal lány vezetett: egy színpad tetején, egy másik lány közreműködésével mutatta a mozdulatokat (leginkább salsából, csa-csa-csából vett tánc lépéseket), s ezeket követte a mintegy százfős, csak lányokból álló egyetemista közönség. Az esemény mintegy egy órán át tartott, s olyanok vettek részt rajta, akik szerették volna kipróbálni, vagy plusz egy alkalommal zumbázni, illetve ezzel testnevelésórát is lehetett pótolni.

Nagyon élvezetes sportág, látszott a lányokon, hogy jól érezték magukat, jó volt a hangulatuk, ami leginkább a zenének köszönhető, éppen ezért fontos elem a mozgás (kevésbé a sport), s ez leginkább tánc formájában valósul meg. Az egész sportág a tánra épül, mivel a zenezámok nagy része kimonodottan a zumbára íródott (szinte mindegyikben elhangzott ez a szó). Inkább buli, mint sport, ez bizonyítottja, hogy a vezető is bulizásra szólította fel

a jelenlévőket. Emellett tapsra, kiabálásra, éneklésre buzdította őket.

Bár nagyon sokan voltak egy helyen, egy időben, a résztvevők semmiképpen sem tekinthetők csoportnak a nagy létszám miatt. Néhány kisebb, két-három fős társaság tagjain kívül aligha ismerték egymást a résztvevők, s itt sem érintkeztek egymással. Mindenki azzal volt elfoglalva, hogy ritmusra tudja követni a vezető által mutatott lépéssorokat, táncmozdulatokat. A szünetekben ezeknek a kis, formális csoportoknak a tagjai néhány szót váltottak egymással, de más formális kiscsoportok tagjaival a zumbázó társaságon belül nem igazán. Néhányan egyedül érkeztek, őket a szünetekben jól meg lehetett különböztetni a többiektől. Jól tükrözi a sportág individuális voltát, hogy a hangos zene miatt szinte lehetetlen kommunikálni, emellett persze mindenki önmagára figyel, hogy jól tudja követni a mozdulatokat, a szünetek pedig túl rövidek a beszélgetéshez. Ebben az esetben igyekeztek vizet inni, törölközni, szusszantani, ha váltottak is néhány szót, ez leginkább a történetekhez kapcsolódott.

Step aerobicosok

A step aerobic órát az egyetem szervezi olyanok számára, akik testnevelés órán kívül szeretnének step aerobicozni heti két alkalommal, de ezért már fizetni is kell. Az órákat az egyetem egyik testnevelő tanára vezeti. Nemcsak egyetemisták, hanem bárki részt vehet rajta, aki kifizeti az óradíjat.

A megfigyelt órán 16 fő vett részt, főként egyetemisták, kizárólag lányok. A mozgás lényege, hogy a zene ritmusára, a vezető utasításait követve különböző lépéseket tesznek föl-le a step padra, s mindezt táncmozdulatokkal vegyítik. Egy-egy sorozat 20-30 lépésből áll, az óra folyamán összesen három koreográfiát gyakorolnak, a végén ezeket összekötik, s a zenére mintegy 60-80 lépésből álló koreográfiát mutatnak be. Nagyon fontos a jó memória és koncentrációképesség a feladatok sikeres véghezviteléhez. A mozgást nagyon kellemes, hangos, bulis zenére végzik, így egyfajta szórakozáshoz, bulihoz hasonlít maga a mozgásfajta is, amelyben fontos szerep jut a táncnak. Fizikailag kevésbé megterhelő, inkább mentálisan, hiszen bár egyszerű lépésekről van szó, de sokat kell egymás után megjegyezni, s ezek olyan gyorsan követik egymást, hogy nincs idő gondolkodni, vagy éppen a másiktól lesni, a siker leginkább a hatékony memorizáláson múlik. A zene, a mozgás hangulata ösztönzőleg hat erre, mivel inkább tekinthető egyfajta táncnak, a szóra-

kozás meghatározott módjának, mint sportnak. A versenyjelleg teljesen hiányzik ebből a sportágból is, akárcsak a zumbából, ugyanakkor egyre hangsúlyosabbá vált benne a szórakozás, bulizás.

Az egyének önmaguk szórakoztatására törekednek, nagyon erős az individuális jelleg, az okoz örömet, hogy táncra mozognak, mindezt különösebb fizikai megerőltetés nélkül (ez persze az egyéni fizikai állapot függvénye). Az individuális jelleget jól tükrözi az, hogy nem kommunikálnak egymással. Esetleg szünetekben (kb. három alkalommal) váltanak néhány szót egymással, de ezt is általában a történetekhez kapcsolódva, s olyanok között, akiket már korábban is ismertek. Összességében egy-két kisebb klikken kívül (ezek is csak 2-3 fősek általában) leginkább egyedül vannak a résztvevők, szünetben is isznak, törölköznek, nem beszélgetnek. A gyakorlatok közben pedig nincs is rá lehetőség, hogy kommunikáljanak egymással, mert egyrészt olyan hangos a zene, hogy ez képtelenség, másrészt pedig mindenki saját magával van elfoglalva, s azzal, hogy jól csinálja a koreográfiát.

A zumbától eltérően a társaság nem az együttlét eredményeként, spontán alakult ki, hisz a résztvevők akár már több éve is idejárnak, néhány kivételével mégsem ismerik egymást, de sokszor még egymás neveit sem tudják. Tehát annak ellenére, hogy rendszeresen ugyanazt a tevékenységet végzik együtt többnyire ugyanazokkal az emberekkel, nem tekintik magukat sem csoportnak, sem közösségnek, inkább csak egy olyan társaságnak, amelynek a tagjai egyszerre step aerobicoznak, de külön-külön.

Mindkét sportágon egyértelműen látszik a feminin jelleg: csak lányok vannak, emellett a mozdulatok is tipikusan nőiesek (nagy hangsúly van a csípőn, fenéken, kebleken), s leginkább nem az izmosodást, hanem az alakformálást célozzák meg.

Kondizók

A kondizókat a TEK sportközpontjában lévő konditeremben figyeltem meg. Érkezésemkor három fiú edzett, az itt kondizók saját időbeosztásuknak, órarendjüknek megfelelően jönnek, így a terem egész nap használatban van. Ebből látható, hogy a csoport nagysága és tagsága állandóan változik, bár a tagok lényegében ugyanazok, de ritkán vannak mindannyian együtt. Alig tekinthetők csoportnak, kevés interakció van közöttük, nem beszélhetünk csoportdinamikáról sem, mert ez is nagyon individualizált sport. A résztvevők saját magukra koncentrálnak, az izomtömeg-növelés és a külső szebbé, vonzóbbá tétele a fő cél, mindenki

magával van elfoglalva, s nincs is szükség a másra ebben a sportágban.

Az interjúalanyom elmondása szerint van egy „keménymag”, akik többnyire legalább látásból ismerik egymást: ők azok, akik komolyan veszik a kondizást, s segítik egymás munkáját szakmai tanácsokkal. Azokat az embereket, akik szerintük nem veszik komolyan az edzést, nem tekintik csoportagnak, sőt olykor zavarja is őket a jelenlétük, mert hangoskodással, nevetgéssel zavarják a valóban sportoló társakat. Minden évben jönnek új emberek, akiket a régiek befogadnak, sőt segítségükre is vannak (a régebbiek megosztják tapasztalataikat), de csak akkor, ha komolyan veszik a munkát, és nem zavarják a többieket. A megfigyelés során is megtapasztalhattam, hogy mire gondolt az interjúalany, amikor olyan emberekről mesélt, akik nem veszik komolyan: az egyik alany nem is melegít be, sokszor pihen, sok szünetet hagy egy-egy gyakorlat között, tevékenysége maximum egy-két szerre korlátozódott (leginkább a fekvő nyomó padra), s edzés után nem is vezetett le. Mintegy 40 perc alatt végzett az edzéssel, pedig előzőleg azt mondta, hogy 1 óra 15 percet fog edzeni.

Az edzés alatt két gyakorlat között ittak, pihentek, de alig beszéltek egymással, mintha teljesen idegenek lennének, egyáltalán nem ismernék egymást. Ha egymáshoz is szóltak, akkor vagy az edzéssel kapcsolatosan (pl. elmagyarázza az egyikük, hogyan kell kinyomni a súlyt), vagy általános dolgokról (pl. hogy milyen kevesen vannak ebben az időpontban, pedig ilyenkor sokan szoktak lenni). Nem igazán tudták egymás neveit: pl. mielőtt az egyik megkérdezte, hogy használhatja-e ugyanazt a gépet („beszállhatok oda?”), nem szólította nevén a másikat, hanem úgy, hogy „helló”.

Segítőkések egymással: segítenek levenni, illetve felhelyezni a súlyt. Ha ketten is használnak egy gépet, akkor megkérdezik a másikat, hogy végzett-e már, illetve azt is, hogy véglegesen befejezte-e. De a fent leírtakon kívül semmilyen interakciót nem tapasztaltam a tagok között, látszott, hogy egyébként a konditermen kívül nem találkoznak, ismerősként érkeznek, s ugyanolyan ismerősként távoznak edzés után.

Karate

A kutatás során interjút készítettem egy közgazdaságtudományi karon, vezetés-szervezés MSc. képzésben tanuló, karatézó lánnyal. Mintegy tíz éve foglalkozik karatéval, de nem az egyetem keretein belül, hanem szülővárosában, ahol jelenleg

az edzéseket is tartja. Mivel ez nem Debrecenben van, itt pedig nincs olyan csapat, amelynek edzéseit látogathatná, amikor hétköznapi tanulmányi kötelezettségei miatt a városban kell tartózkodnia, kapott egy olyan helyiséget az egyetem területén, ahol tud készülni a versenyekre: gyakorolni a következő versenyen előadni kívánt formagyakorlatokat, és elvégezni a válogatott vezetője által összeállított edzéstervet. Pénteken és szombaton pedig szülővárosában tart edzéseket gyermekek, fiatalok számára (fiúk és lányok számára egyaránt vannak köztük, de többségük fiú), illetve edzőként kíséri őket a versenyekre. Ezért is jött Debrecenbe tanulni, hogy a lehető legközelebb legyen a csapathoz. Az ő esete több szempontból is különleges: egyrészt több tény is bizonyítja mérhetetlen elköteleződését és felelősségérzetét a sport, illetve kis csapata iránt. Ezt mutatja többek között az is, hogy azért választotta a Debreceni Egyetemet, hogy így minél közelebb legyen sportklubjához, de az is, hogy terveiben óriási szerepe van egy saját karatecsoport indításának (mivel nagy valószínűséggel itt fog munkát találni, ezért itt kell majd letelepednie), de csak akkor, ha megtalálja edzőutódját, aki megfelelően tudja majd irányítani a csapatát. Elköteleződése további bizonyítékának tekinthető az, hogy úgy végez sporttevékenységet, hogy csak egy vesével született. Erre is akkor derült fény, amikor először ment sportorvoshoz annak érdekében, hogy versenyezhesen. De ekkor sem adta fel, hanem az orvos javaslatára úgy döntött, hogy bár nem vesz részt azóta küzdelemben, s nemhogy nem hagyja abba, hanem a karate abban a formájában fog versenyen indulni, amelyben formagyakorlatokat kell bemutatni. Ebben a számban Open Európa-szintű versenyen volt harmadik, illetve csapatban Európa-bajnok is volt. Másrészt azért is volt érdekes az ő esete, mert bár nem debreceni egyetemista sportcsoportról van szó, de megismerve azt a csapatot, amelynek ő is a tagja, s most már edzője is, jól látható, hogy egy egyéni sportágat űző sportolók csoportjaiban (csapatok, klubok, egyesületek stb.) is, ugyanúgy megfigyelhetők a csoportattribútumok, mint a kohézió, s megvannak azok a jellemzők, amelyek léte szükséges, hogy emberek halmazát csoportnak lehessen nevezni: dinamika, közös célok, szabályok, normák, amelyeket el kell fogadni az érkezőknek, rituálék, közös élmények, amelyek összetartják a csapatot, hierarchia stb.

Azért is tartottam fontosnak interjút készíteni egy karatézó lánnyal, mert egy olyan sportágat űz tíz éve, ami a küzdősportok közé tartozik, s mint ilyen, tipikusan férfiak által végzett tevékenységek

közé tartozott, hisz sokáig csak férfiak űzhették. A harc, a test test elleni küzdelme, mint társadalmi konstrukció a háborúban folyó küzdelem civilizált formájának tekinthető, ahol a férfiak bizonyos szabályok betartása mellett modellezhetik és élhetik át a háborúzás során átélhető élményeket, izgalmakat, s a győztesek a győzelmet. A karate olyan férfias játék, amelyből a nők évszázadokon keresztül ki voltak zárva, és a férfiuralom fennmaradásának és monopolizálásának egyik legerősebb területe volt. A nők e területre való betörésének következtében a küzdősportok, többek között a karatét űző férfiak helyzete gyökeresen megváltozott: már nem egyedüli urai e területnek, s helyet, lehetőséget kell biztosítaniuk a nők számára is. Ahhoz azonban, hogy a nők teljesítményét is elfogadják, hosszú időn át kemény munkát végezve kell bizonyítani. Az interjú során éppen ezért voltam kíváncsi arra, hogyan viszonyulnak hozzá, mint nőhöz a férfi sport- és edzőtársak, illetve tanítványok, hogyan tudja nőként kivívni a tiszteletet, hogy egyenlő partnerként bánjanak vele a versenyeken és az edzőtovábbképzéseken, hogyan fogadta családjá, barátai és a tágabb környezete, hogy karatézik, milyen sztereotípiákat tapasztalt ezzel kapcsolatban?

Kézilabdások

A megfigyelt kézilabda csoport (öt fiú és egy lány) annak köszönhetően jött létre, hogy a HÖK meghirdette: 19.45 és 21.30 között szabad a DE Műszaki karán lévő egyik sportterem, s a kézilabdát kedvelő egyetemisták ebben az időszakban ingyen használhatják a termet. A társaság éppen ezért vegyes, nem is igazán ismerik egymást, kb. három-négy ember ismeri egymást névről. Edző nincs, teljesen önállóak, egyedül a HÖK egyik tagja felügyel, időnként benéz, hogy minden rendben van-e. Változó tehát, hogy kik jönnek, de van egy profi játékos, aki, ha ott van, mindenkit átmozgat, ilyenkor mindent bele kell adni a játékba, s ez tetszik a többieknek. Általában pár perc alatt bemelegítenek, aztán játszanak. A megfigyelés napján összesen hatan voltak: öt fiú és egy lány, de más alkalommal többen szoktak lenni, s ezért sajnálják is, hogy most ilyen kevesen vannak, így nehezebb játszani is, csapatjátékról lévén szó.

A résztvevők egyszerűen szeretnek kézilabdázni, s hasznosan eltölteni szabadidejüket. Keveset kommunikálnak egymással, pontosan azért, mert alig ismerik egymást, s a beszédtema is szinte teljes mértékben a játékra koncentrálódik. Akkor válik szorosabbá a csoportkohézió, amikor elkezdnek

játszani egymással: két csapatra oszlik a társaság, egyikük pedig a kapuban áll. Ha valaki fárad, akkor cserélődik a kapus és játékos szerep. Ekkor vonják be a játékba az egyetlen lányt is, akihez addig nem szóltak, s ő is visszahúzódná, szótlánul szemlélté az eseményeket. A játék során teljes jogú tagnak tekintették, s lovagiasan megdicsérték, ha valamit jól csinált. Tulajdonképpen csoportkohézió csak a játék idején volt tapasztalható, amikor végeztek, szétbomlott a csoport, s ugyanúgy, szinte idegenekként váltak el egymástól, mint ahogy érkeztek.

Focisták

Hurja Kitti a megfigyelt fiú focicsapat meccsére látogatott el, amit a Buzászky Jenő Egyetemi Labdarúgó Kupáért folytatott „harcban” játszottak le, mivel ők edzést nem szoktak tartani, csak hobbi-ból játszanak itt. Azért járnak ide, mert a csapat majdnem minden tagja focizik nagypályán is, tehát leszerződve, valamelyik település focicsapatában. A csapat nagy részét BTK-sok alkotják, történelem szakosok, de vannak rajtuk kívül még IK (mérnök informatikusok), TTK (földrajz és földtudományi) és KTK (gazdálkodás és menedzsment) hallgatók is. A csapat körülbelül öt éve alakult, azóta természetesen voltak, akik már elhagyták őket, de jöttek helyükbe újak. Akik elmentek, azok vagy végeztek, vagy az egyik fiú családjával elköltözött Veszprémbe. A mostani csapattagok úgy emlékeznek rá, mint a csapat alapítójára, összetartó erejére, aki ugyan focizni nem tudott, de nagyon szeretett, és mindig odatette magát maximálisan minden egyes meccsen. Láthatóan szívesen emlékeznek rá az itt maradt fiúk még most is, „ikonként” beszélnek róla. A csapat „magját”, akiket az alapítók közé soroltak, négy fő alkotja, közülük emelték ki a „vezéregyeniséget”, aki a meccseket szervezi. Ő egy testvérpár idősebb tagja, és szervezi a meccseket, összetartja a csapatot, összeállítja a kezdőcsapatot, ő intézi a csapat ügyes-bajos dolgait.

Arra a kérdésre, miért nem tartanak edzéseket, azt a választ kaptuk, hogy nem mindenki motivált kellően, mivel a kupa, az oklevél és a kézfogas nem elég mindenkinek. Ezért a csapat létrejöttét és létét az együttlét és együttjátszás öröme határozza meg, kevésbé maga a kupa megnyerése, ugyanakkor a meccsen a győzelem, azaz a másik csapat legyőzése a fő motiváló erő, ez tulajdonképpen a csoportcél. A csoport stabilitását jól mutatja, hogy a pályán kívül az egyetemen és szabadidejükben is gyakran vannak együtt, szórakozni is együtt szoktak, s kapcsolatukat is inkább barátinak tekintik, mivel sokszor a prob-

lémáikat is megosztják egymással. Focizás közben is sokszor viccelődnek egymással, nevetnek, s beceneveket adnak egymással, ugyanakkor, ha valaki hibázik vagy nem játszik jól, akkor nem dorgálják meg, hanem inkább bátorítják, támogatják.

A kutatás során elkészítettünk egy egyéni interjú is egy olyan focista fiúval, akik szintén részt vesz a Buzánszky Kupán, a 4. Ligában egy másik csapat tagjaként, amelynek ő a vezetője. Az ő helyzete azért is különleges, mert gyerekkora óta versenyként űzte a focit, a DVSC utánpótlás-csapatba is bekerült, de a klubvezetőség döntései miatt egyre több csalódás érte, s távolodott el a versenysporttól annak ellenére, hogy nagy karrier állt előtte. Végül egy sportsérülés után döntött úgy, hogy otthagyja a nagypályás labdarúgást, de a sport világát most sem hagyta el: az egyetemi foci mellett otthon végezhető erősítő gyakorlatokat, kondicionális edzéseket végez, de tudatosan, jövőjére gondolva, edzőként is dolgozik egy általános iskolában, 6-8 évesek számára tart edzéseket. Jelenleg is egy sérülésből épül fel, így már hónapok óta nem tudott játszani, azonban látva csapata utóbbi kudarcait, ami az ő hiányának is köszönhető, már most készíti a stratégiát, amellyel visszatérésekor úja sikerre viheti a csapatot. Ebből is jól látszik, hogy az egyik vezéregyénisége a csapatnak: bár nincs edző, de „szakmai ártalomként” automatikusan ráhárult a szerep, hogy a csapat fizikai, mentális és technikai vezetését is magára vállalja. Szakmai tudása miatt ez a többi csapattag számára is természetes volt, s kezdettől fogva elfogadták. Mivel eltérők a képességek, itt is meg kellett határozni, hogy kinek mi a szerepe, feladata a csoportban, és úgy tűnik, hogy mindenki meg is találta a megfelelő státuszt képességeinek megfelelően (mind a játékstratégiát, mind a csoport működését illetően). Rájuk is jellemző, mint a fent bemutatott, első focicsapatra: szabadidejükben nemcsak edzéseken találkoznak (bár ők is ritkán edzenek), hanem együtt járnak szórakozni, sokat beszélgetnek, szakmai témákról is, együtt buliznak. Igazi baráti társasággá kovácsolódtak össze. Ennek hátterében a közös élmények, az együtt átélt sikerek és kudarok állnak. A konfliktusok ritkák, a legtöbb veszekedés egy testvérpár között van, de ők ezeket vagy helyben, vagy otthon meg tudják oldani.

Kosarasok

Bár kosárlabdázó fiúkat és lányokat is megfigyeltünk, de mivel mindkét esetben ugyanarról

a sportágról és versenysportról van szó, a csoport jellemzői is hasonlóak, a különbségek csak a nemi sajátosságokból adódnak, ezeket később fogom ismertetni.

Ezt a csoportot nemcsak maga a sportág, hanem a versenyjelleg is megkülönbözteti az előzőektől, s ez kihat nemcsak a csoport működésére, interakciókra, az edzések mennyiségére és minőségére, hanem a játékosok életére s egymás iránti viszonyára is. A versenyek megkövetelik a játékosoktól, hogy a kosarazás és a versenyek a játékosok életének részévé váljanak, és épp annyira fontosak legyenek, mint a munka, a tanulás, a család. Mindezt a játékosok nemcsak maguktól és egymástól követelik meg, hanem az edző is megköveteli tőlük, mert egy-egy győztes meccs, kupa nem egyéni, hanem csapatsikereken és teljesítményen alapul. Mivel a fiúk csapata NB I-es, a lányoké NB II-es, a versenyeken a Debreceni Egyetemet képviselik, ami nagy felelősség. A szabadidős sportoktól eltérően ez a felelősség óriási fegyelmet, kitartást, az edzésen való rendszeres részvételt és szervezőképességet igényel, amely olykor lemondásokkal és kemény küzdelemmel jár. Az edzéseken, versenyeken a maximális teljesítménynyújtás, a csapat érdekeinek előtérbe helyezése, s az edző utasításainak betartása a legfontosabb. Mindezekből jól látható, hogy esetükben egyértelműen formális csoportról beszélhetünk, ennek minden, fent bemutatott jellemzőjével.

A lányok heti háromszor másfél-két órát edzenek az DEOEC sportcsarnokban. Ha nem kapják meg a tornatermet, mert másnak van szüksége rá, akkor vagy elmarad az edzés, vagy keresnek egy másik helyet. Jelenleg 21-en vannak: négy külsős, egy középiskolás, 16 egyetemista és van egy izlandi lány is. Voltak többen is, de van, aki befejezte az egyetemet, van, aki külföldön van ösztöndíjjal, vagy végzős, és nem jutott elég ideje az edzésekre. Az NB I-ből az NB II-be önként léptek vissza, mivel sok volt a betegség, és új csapattagok is érkeztek.

A fiúk 16-an vannak: középiskolások, egyetemisták, és egy valaki, aki már két éve végzett az agráron. A többiek, akik nem voltak edzésen (hat fő), sérültek. Általában minden nap fél 8-tól van edzés a DEOEC sportcsarnokában. Nagyon összezokott csapat, mivel legtöbben már 8-10 éve játszanak együtt. Ők teszik ki a '91-es csapat 90%-át. Azok közül, akik elmentek innen, többen az NB II-es csapatban játszanak. Az edző elmondása szerint ezek vagy idősebb egyetemisták, vagy végeztek, vagy nem tudták vállalni, hogy ennyit edzzenek, vagy egyszerűen nem elég jók. A csapat legnagyobb

büszkesége, hogy ebben az évben az ország legfiatalabb játékosokkal játszó csapataként az NB II-ből felkerültek NB I-be. Mindkét csapatban a sportág sajátosságából adódóan van irányító, dobó, center poszt.

Mindkét csapaton látszott, hogy egységesek, nincsenek klikkek, s erős a csapatszellem, de emellett erős baráti kötelékek is kialakultak. Összességében is egy nagy baráti társaságnak tekinthetők, de ezen belül is természetesen kialakultak kisebb baráti körök, szorosabb baráti viszonyok. Így szabadidejüket is legtöbbször együtt töltik, együtt járnak szórakozni, bulizni. Ezt igazolják Sörös Anett korábbi megfigyelései is (Sörös 2009).

A kommunikáció lényegbevágóan fontos a csoport hatékony működése és játék sikere miatt. Ezek nagy része meccs és edzés közben csak a játékra koncentrálódik, ugyanakkor a csapattagok sokszor biztatják egymást, s akkor sem alakulnak ki komoly konfliktusok, ha valaki rosszul teljesít. Ha egy játékos önző módon nem passzolja le a labdát, vagy indokolatlanul nem hozza játékba csapattársait, egymást nem szankcionálják, leginkább ilyenkor az edző lép közbe, s szidja ezt a játékost.

Az edző szerepe létfontosságú: az egész játékot, tevékenységet, a csoport munkáját és légkörét ő határozza meg. A játékosok minden utasítását feltétel nélkül követik, betartják, amit mond, s szó nélkül tűrik, ha szidja őket, még akkor is, ha csúnya szavak kíséretében teszi ezt. Óriási tisztelet övezi, eszükbe sem jut visszaszólni, tiszteletlennek lenni. Ha a csoport hierarchiáját vizsgáljuk, ő helyezkedik el a hierarchia csúcán, alatta a játékosok, de ők egyenrangúak. Ezt ők tiszteletben tartják, elfogadják vezetőjüknek, mert tudják, hogy ez a siker kulcsa: nekik teljes mértékben teljesíteniük kell, amit az edző mond (ez nagy bizalmat feltételez), csak így nyerhetnek, hisz ő tudja a legjobban, hogy mit kell tenni a győzelemhez nemcsak a versenyen, hanem az edzésen is.

Mindezekből jól látható, hogy a kosarasok esetében egyértelműen formális csoportról beszélhetünk, ennek minden jellemzőjével.

II. 2. A sportoló csoportok összehasonlítása és jellemzése

Azt, hogy milyen drámai változás következett be az egyének szabadidő-eltöltési szokásaiban és a sport világában az elmúlt évtizedekben, Perényi (2011) az élménytársadalom jellemzőinek megjelenésével magyarázza. Véleménye szerint kiszorul-

tak az olyan szórakozási formák, amelyek kemény munkával járnak (mint maga a sportolás), s előtérbe kerültek az élményt okozó tevékenységek (a sporton belül pl. élményparkok látogatása). Ezt tapasztalhatjuk az olyan, napjainkban oly divatosá váló mozgásformák megjelenésekor, amelyek szorosan kapcsolódnak az ún. aerobic-hullámhoz. Esetünkben a zumbánál és step aerobinál láthatuk azt, hogy teljes mértékben eltűnik belőle a versenyjelleg, amely Loy (1974) szerint éppen, hogy meghatározó eleme a sportnak, és a gyakorlatok szinte teljes mértékben a tánchoz, bulizáshoz kapcsolódnak. Jól tükrözi ezt, hogy a vezető is sokszor bulira invitálja a résztvevőket. Ugyanakkor nagyon érdekes, hogy korábban a tánc egyértelműen társas tevékenység volt (a század elején szinte kizárólagos formája volt a nemek közötti ismerkedésnek), itt viszont individuális tevékenység, ahol a résztvevők szinte semmilyen formában nem lépnek interakcióba egymással, s végig önmagukkal, a szórakozással, a buli, tánc, illetve mozgás nyújtotta élményszerzéssel vannak elfoglalva. Ahogy a tánc megjelenik a sport világában versenyként (táncsport), úgy más mozgásformákban (mint a zumba vagy step aerobic) a táncmozdulatok megjelenésével épp, hogy teljes mértékben eltűnik a versenyzés.

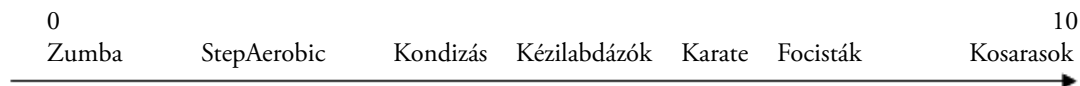
Ha azt szeretnénk megtudni, hogy miben különbözik egy sportoló csoport más csoportoktól, akkor először azt kell megtudnunk, miért választják a tagok, hogy egy ilyen csoport tagjai legyenek. Összességében azt válaszolhatjuk, hogy olyan testmozgás miatt, amely örömet okoz a számukra. Ezt az élményt adhatja a mozgásforma végzése, az, hogy az egyén tesz az egészségének megőrzéséért, külsőnek szebbé tételéért, vagy éppen egy verseny, meccs megnyerése, illetve a sporttársakkal való együttlét és a közös küzdelem a csapat győzelméért. E célok mentén különböznek egymástól az egyes sportolói csoportok, s annak megfelelően, hogy e célok mennyire „öncélúak” (mennyire individuálisak vagy csoportszintűek), nevezhetünk egy mozgást végző társaságot sportoló csoportnak.

Azt láthattuk, hogy az individuális jelleg csökkenésével egy-egy sportolói csoportban növekszik a versenyjelleg, s ahogy növekszik a versenyszellem, úgy válik egyre inkább valódi csoporttá, ennek minden jellemzőjével: több interakció, a tagok egymástól való nagyobb függése, közös és meghatározott csoportcél, nagyobb csoportkohézió, több kommunikáció, kisebb informális, baráti csoportok megjelenése, hierarchia és szerepek a csoporton belül, valódi csoportdinamika, ahol a csoportot nem-

csak a tagok összessége teszi ki, hanem a közöttük lévő kapcsolatok, viszonyok is meghatározzák. Jól bizonyítja ezt az a tény, hogy pl. a kézilabdázó csapatban akkor formálódott csoporttá a hat játékos (akkor volt köztük valódi interakció, többet kommunikáltak egymással, s akkor vonták be az addig teljesen kívülálló lányt), amikor elkezdtek egy rövid kézilabda meccset játszani. A meccs végeztével felbomlott a csoport, de elindult egy folyamat, melynek eredményeként, ha a továbbiakban is ezekben az időpontokban találkoznak egymással, valódi sportcsapattá vagy akár informális baráti csoporttá alakulhat ez a néhány ember.

A focisták esetében pedig már a csoport fejlődésének következő szakaszát láthatjuk: maga a sport (a focizás) hozta össze a csoportot úgy, hogy a játékosok nagy része más, nagypályás futballcsapatok igazolt tagjai, de a Buzánszky Kupában való részvételért hozták össze saját kis csapatukat. Esetükben láthatjuk, hogy a versenyeken való részvétel (edzés hiányában), s az itt szerzett közös élmények baráti társasággá kovácsolták össze a játékosokat.

A mozgásformák individuális jellege, s ehhez kapcsolódóan a versenyzés megjelenésének mértéke alapján egy tengely mentén sorrendbe tudjuk állítani a megfigyelt csoportokat (1. sz. ábra).

1. ábra: a megfigyelt sportolói csoportok sorrendje a sport közösségi jellege és a versenyzés mértéke alapján

Az egyik step aerobicozó alany konkrétan meg is fogalmazta azt, hogy itt nem beszélhetünk közösségről (akárcsak a zumba vagy tai-bo esetében):

„Az biztos, hogy élvezem, ami a sportot illeti, be tudtam illeszkedni egy idő után, lehet, kicsit lassabban, mint más. De szerintem közösség nem nagyon alakul ki, szerintem.”

„A kezdők meg a haladók rendszeren elválnak, de a haladók között, akik X éve járnak, ismerik egymást legalább névről.”

„Azért nem ismerkedünk, mert ez nem olyan sport, mint a kosár vagy röplabda, ahol egymásra lennének utalva, hanem mindenki el van magával foglalva. Előtte, utána mindenki siet, tehát megismerni egymást nem nagyon tudjuk szerintem” (1. fókuszcsoport).

Abban azonban minden sportág képviselői egyetértenek, hogy csak akkor lehet valaki az adott csoport/társaság/közösség tagja, ha komolyan veszi a munkát, tevékenységet, betartja az alapvető nor-

mákat, szabályokat. Fontos, hogy saját képességeiknek és tudásuknak megfelelően végezzék az adott tevékenységet, és ne zavarják a többiek munkáját. Ez pedig megfelelő mértékű fegyelmet igényel. A fegyelmezetlen viselkedést minden esetben a többiek szankcionálják: egymást figyelmeztetve (pl. a focisták, kondizók), ahol pedig van edző/vezető, rá hárul ez a szerep. Tulajdonképpen az „újak” befogadásának ez az első és legfontosabb kritériuma. A kondizással foglalkozó alany így beszélt erről:

„Régebben járnak azért, de vannak olyanok, akik régen járnak, de az én szememben nem tartoznak a kemény magba, mert helytelenül végzik a gyakorlatot, meg papucsban edzenek, beszélgetnek... Én szívesen fogadom őket (az újakat), amíg nem ökörködnek, még próbálok segíteni is, ha látom, hogy rosszul csinálják” (1. interjú).

Bizonyos esetben, pl. a karatézőknál az edző úgy alakítja a büntetést, hogy ezzel ne csak a nem megfelelően viselkedő csapattal tanuljon az esetből, hanem a többiek számára is erősödjön a határ, mi az, amit szabad, és mi az, ami már a normák megszegését jelenti. Kollektív büntetést alkalmaz (ha valaki beszélget, vagy zavarja az edzést, akkor mindenkinek végre kell hajtani a büntetést, ami rendszerint valami fizikai gyakorlatot jelent), melynek

korán a külső hatásra belső készletként tudatosul a csapatagokban az, hogy mit tekintsenek ezentúl szabályszegésnek. A kollektív büntetés és jutalmazás egyaránt erősíti a csapatkohéziót és a normák betartását, illetve kemény, munkára, jobb teljesítményre is ösztönöz, mert nemcsak az edző, hanem a csapattársak felé is felelősséggel tartozik a csapattag.

A kosaras fiúk edzője leginkább abban látja a különbségeket más, pl. az NB II-es csapat és saját csapata között, hogy ők nem veszik elég komolyan a munkát, edzéseket:

„Az fitnessz, van egy-két ember, aki fejlődne, de heti három alkalommal lejárnak a konditerembe, edzés, futás helyett lejárnak sörözni. Leginkább ez a helyzet, két NB II-es csapat van, ők is jól összebarátkoztak, de mások a napi és heti célok. Őket is próbálják összefogni. A mi srácaink fogadni merek, hogy úgy kelnek fel reggel, hogy kosaras vagyok, azt gondolják, hogy megyek iskolába, utána megyek edzésre, mit fo-

gok ott csinálni, majd edzés után, hogy fogok tanulni. Úgy fekszik le, hogy van edzés, és hétvégén hogy van meccs. Még akkor is, ha csak egy gondolat erejéig van ez így. A másik NB II-es csapatról ezt nem gondolom, hogy zömében úgy keltnének fel, hogy én kosaras vagyok” (4. interjú).

A fegyelem kifejezést szinte minden sportoló csapatban használták, amikor arra a kérdésre kerestem a választ, hogy mit jelent sportolónak lenni, mi jellemzi a sportolói identitást. A fegyelem mellett fontos az akaratérő, a kitartás, az önfegyelem, a céltudatosság, mint ahogy a kondizó fiú is megfogalmazta:

„Céltudatosság, akaratérő, mértékletesség meg jól kell tudni beosztani a napot, nem mindegy mikor eszik az ember és mit” (1. interjú).

Mindezek mellett nagyon fontos, hogy ők egy csapat tagjai, s e csapat érdekeit kell előtérbe helyezniük, mert ez a siker, azaz a győzelem záloga. A versenysportokban fontos a sportszerűség, a fair play, s ez megkülönbözteti a valódi sportolókat a többiektől. A kosárlabdázók így nyilatkoztak arról, hogy mit jelent a számukra sportolónak és kosarasnak lenni:

„Mindenkinek az életévé vált ez a napi rutin, hogy edzésre jövünk. Hogy a csapattal vagyunk, hiányozna az egész banda. Ennyivel szerintem különbek vagyunk azoktól, akikkel együtt vagyunk, pl. az osztálytársainktól, hogy mindig edzünk, kötött szabályokhoz kell alkalmazkodnunk. Jó egy csapathoz tartozni, számíthatunk a másokra. Bulizunk, együtt vagyunk, jóban és rosszban”.

„Én nem szívesen járnék egy olyan csapatba, ahol nincs meg az összhang. Sporton kívül is összetartunk”.

„A sportszerűséget lehet előre tenni, lehet valaki jó kosaras, ha nem úgy viselkedik, ahogy kellene, jelentősen csökkenti a megítélését” (2. fókuszcsoport).

A sportoló identitással olyan személyiségbeli változások történnek, amelyek – az alanyok szerint – számos pozitívummal járnak, olyan képességek, készségek és jó tulajdonságok alakulnak ki, melyeket az élet más területén is kamatoztatni fognak. De ez nemcsak a sportnak köszönhető, hanem elsősorban maga az élsport követeli meg, hogy ilyen alázattal, fegyelemmel, kitartással és toleranciával rendelkezzen valaki ahhoz, hogy magát sportolónak nevezhesse, méltó legyen arra, hogy sportolónak és az adott sportág tagjának nevezhessék. Az interjúkban egy sportoló esetében sem vált szét a sportoló személyisége és az adott sportra jellemző identitás, e kettő szétválaszthatatlanul összefonódik. Mégis azt kell látnunk, hogy elsősorban a sportág tagjának (focistának, kosarasnak, karatézónak stb.) lát-

ják magukat, s az erre jellemző tulajdonságokat, követelményeket sorolják fel, s csak ezekhez teszik hozzá mellékesen, hogy egy sportolónak is így kell viselkednie, ilyennek kell lennie. A focista fiú így nyilatkozik erről:

„Szerénység, elsődleges, hogy egy futballista legyen mintapolgár, a fair play az elengedhetetlen, a pályán mindenki ellensége egymásnak, apám szavaival. De amint véget ért a műsor, ugyanolyan ember mindenki, az intelligencia, azt az erkölcsi mélypontot, ami a magyar futballt jellemzi, elitélem. Kitartás, ami nem csak azt jelenti, hogy a pályán tartson ki 90 percet, hanem az egész életében. Ami azért is fontos, ha nem lesz futballista, akkor a társadalomban is nagy előny lesz. Rendszer legyen az életében, ne csak akkor edzésen foglalkozzon a sporttal, hanem az egész életében is” (2. interjú).

A csoporton belüli interakciók egyik formája a kommunikáció: így ismerik meg a játékosok egymást, így alakulnak ki a viszonyok, és sok esetben a sikeres játék, s a győzelem egyik kulcsmomentuma, hogy a játékosok megfelelően kommunikáljanak egymással. A vizsgált csoportok között voltak olyanok, ahol a hangos zene teljesen kizárta a kommunikáció lehetőségét, s így ez csak egyetlen dologra korlátozódott: a vezető utasításaira, amelyeket követtek a résztvevők (zumba, step aerobic). Más esetekben, pl. a kézilabdázók, kondizók esetében a kommunikáció csak az adott tevékenységhez kapcsolódott, de sem a tevékenység előtt, sem utána nem folytatódott. A focistáknál és kosarasoknál azonban egyértelműen érezhető a kommunikáció magas szintje: már az öltözőben, vagy edzés előtt is sokat beszélgetnek, nevetnek, viccelődnek egymással, viszont szabály, hogy meccs közben határozottan csak a játékhoz kapcsolódó témákról lehet beszélni, ez elengedhetetlen a jó játékhoz, a stratégia megvalósításához, egymás gondolatainak megértéséhez.

Ha a szerepeket vizsgáljuk, akkor egyedül az edző/vezető szerepét emelhetjük ki, akinek létfontosságú szerepe van a kommunikációban is, pozícióját tekintve pedig a csoporthierarchia tetején áll. A zumba, step aerobic esetében a vezető mutatja a lépéseket, s utasításokkal alakítja ki a koreográfiákat, amelyeket a résztvevők követnek. Az edzőnek ezzel szemben sokkal több feladat jut: ő az, aki megtanítja a játékosokat arra, hogyan kell hatékonyan, jól és egymásra figyelve a csapatért játszani, megtervezi a stratégiát meccs közben, de emellett fegyelemre, tiszteletra is neveli a csapattagokat egymás, az ellen-

fél iránt és saját magával szemben. Továbbá irányítja a csapat életét, szervezi a meccseket, és barátként támogatja a játékosat.

Az edzői szerepen kívül a focisták esetében tapasztaltam egy játékos részéről „szervezői” szerepkört, illetve a kosarasoknál van csapatkapitány, de igazából az edző és játékosok szerint ez csak azért van, mert kell lennie egy csapatkapitánynak, de egyébként semmilyen komolyabb feladatkörrel nem jár. Az edző így vélekedik erről:

„Nincs ilyen, az hogy csapatkapitány, az én csapatomban nincs ilyen, hogy öt lépést tartunk edző és játékos között. Nincs erre szükség, hogy egy érdekképviselő, vagy közvetítő legyen a csapat és az edző közt. Azért jó, hogy van ilyen ember az öltözőben, hogy viselkedésénél fogva hallgatnak rá. Bizonyos helyzetekben jól jöhet, de az inkább megtiszteltetés. Lehet, hogy felülről irányított, hogy Balázs a csapatkapitány, de senkiben nem merült fel, hogy miért ő az” (4. interjú).

Konfliktusokról a csoporton belül egyik csoportban sem számoltak be. Leginkább a pályán alakulnak ki kisebb konfliktusok a másik csapattal, s ennek leggyakoribb oka a sportszerűtlenség, ilyenkor akár össze is szólalkoznak a játékosok, a kosaras fiúk és lányok esetében tettlegességig is elfajulhatnak az események. Az ilyen esetekről beszámolva az alanyok általában a másik csapatot hibáztatják. Az individuálisnak tekintett sportágakban nem is lehet szó konfliktusokról, hiszen alig van interakció, a kondízás esetében csak apróbb vitákról számolt be az interjúalany (pl. hogy nyitva legyen-e az ablak vagy sem).

Érdekes módon a csapatsportokban akkor sincs konfliktus a játékosok között, ha valaki esetleg önzően viselkedik a pályán, s nem passzolja le a labdát. Ilyenkor nem a játékosok szólnak ennek a csapattagnak, hanem az edző, ő szidja le az adott játékost. Akkor sincs konfliktus a játékosok között, ha egyikük sokat hibázik, esetleg rosszul játszik, holott ez az egész csapat játékát és győzelmi esélyét rontja, ilyenkor inkább támogatják egymást. Mindez pedig jól mutatja, hogy a játékosok nem önmagukért dolgoznak és harcolnak a meccseken, hanem a csapatért és csapattársaikért.

Minél inkább intézményesült a sport és minél erősebb a csoportkohézió a csapatban (leginkább a kosarasok esetében), annál szorosabb baráti kötelékek alakulnak ki a tagok között. A közös játéknak, a csapaton belüli egymásra utaltság magas fokának köszönhetően nemcsak a pályán, a pálya szélén és az öltözőben, hanem a mindennapi életben is egyre több időt töltenek egymással. Ez nagyban függ

attól is, hogy milyen régen van együtt a csoport: a step aerobicosok között is leginkább azok ismerik egymást, akik már négy-öt éve járnak ide (bár ez az ismeretség sokszor csak egymás nevének ismerését jelenti), a kézilabdásoknál is a régebbi ismerősök voltak a legszorosabb viszonyban egymással, míg a kosaras fiúk nyolc-tíz éve ismerik egymást, s szórakozni is szinte csak együtt járnak.

A szimbólumrendszert vizsgálva is csak a versenysportolói kosárlabdázóknál figyelhettünk meg csapatra jellemző egységes viseletet (versenymezt), szokásokat. A lányok meccs előtt egy nagy körbe állnak, mindenki megfogja mindenki kezét, sok sikert kívánnak egymásnak, aztán hangosan együtt kiabálják, hogy „hajrá!”. Utána pedig egyenként is egymás kezébe csapnak. A fiúk egy-egy jó támadás, szép trükk után pacszíással dicsérik meg a jól játszó csapattagot. Szintén a versenyszerűen sportoló karatésoknál tapasztaltam olyan rituálékat, amelyek a csapatkohéziót erősítik. Itt a születésnaposok köszöntése zajlik mindig ugyanúgy, azt jelképezve, hogy bár ajándékot nem, de „valamit mégiscsak kap” az ünnepelt. Ezek a rituálék és más kis ünnepek, (például az évzáró), megtanítják a csapatokat arra, hogy önzetlenek legyen társaikkal, mindent megosszanak egymással. Így alakult ki, hogy a versenyeken közösen étkeznek abból, amit mindenki hoz, s nem kell erre külön költeni az igencsak kis keretből, továbbá az évzáró ünnepeken is az otthonról hozott, maguk, illetve szüleik által készített ételeket fogyasztják. Mindez pedig jól bizonyítja Gombocz (2010) állítását, mely szerint a versenyek és más közös programok kitűnő lehetőséget biztosítanak a fiatal sportolók személyiségének fejlődésére. Így mesélte ezt el az edzőként is dolgozó karatézó lány:

„Vannak a karatéhoz kapcsolódó alapvető normák, ezeket mindenki megtanulja, vannak nálunk rutinok, hogy a születésnapokat, névnapokat úgy köszöntjük, hogy felsorakoznak két párhuzamos sorba, és az ünnepelt hátsójára paskolnak jelképesen. Ez nem arról szól, hogy minél nagyobbat üssünk, hanem hogy, mindenki adott valamit a másiknak. Akkor az idén kezdtük el, hogy évzáró eseményünk van, az is a közvetlen kapcsolatokhoz tartozik, hogy viszünk süteményt, felvisszük, és beszélgetünk. Eleinte az újonnan érkező tagoknak furcsa volt, hogy Úristen ilyen van. Nálunk a versenyek is ilyen, hogy mi viszünk ételt magunknak, és mindenki megosztja mindenkivel.”

Összességében elmondhatjuk, hogy minél inkább intézményesült egy adott sportoló csoport

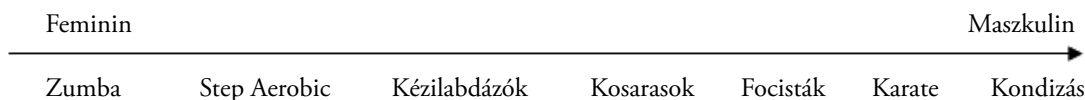
(leginkább a csapatsportok esetében), és minél nagyobb szerepet játszik a csoport életében a versenyzés (versenysportolók esetében), annál inkább megtalálhatók felépítésükben, működésükben a formális csoportra jellemző karakterjegyek. Mindez alátámasztja Loy (1974) kutatási eredményeit a debreceni egyetemen található sportoló csoportok esetében is.

II. 3. A sportoló csoportok genderszemantikus vizsgálata

Ha a megvizsgált csoportokat az előbbihez hasonlóan feminin-maszkulin jegyek szerint is sorrendbe állítjuk, akkor szintén kapunk egy skálát, ahol a zumba, step aerobic kerülne a legfemininebb sportágak közé a skála egyik végén, míg a kondizás a legmaszkulinabb sportágak közé a másik végére. Azok a sportágak, amelyeket egyaránt végeznek férfiak és nők is, a középmezőnyben foglalnak helyet, közöttük a sorrendet az határozza meg, hogy mennyire régen üzik az adott sportágat a nők, s ebből következően mennyire elfogadott a férfiak és a társadalom által. Ezt bizonyítja, hogy a skála két végpontján helyezkedő csoportokban egyáltalán nem találhatjuk meg az ellenkező nem képviselőit. A step aerobic esetében a résztvevők beszámoltak arról, hogy egy fiú valamikor járt a csoportba, de nem sokáig, s már régen nem jött edzésre, jelenleg pedig egy férfi sincs a csoportban. A kondizó férfitárs pedig elmesélte, hogy nagyon ritkán betérnek ide lányok (bár ebben a félévben nem volt rá példa), de akkor is, véleménye szerint, a nőkre jellemző kardioedzést végzett az egyetlen erre alkalmas gépen, a kerékpáron. A 2. számú ábra szemlélteti a sportágak sorrendjét.

hiányzik az erő, agresszivitás, versenyzés, helyettük a feminin vonások jelennek meg, amelyek a tánc elemeivel épülnek be a sportágba: a nőies testrészek hangsúlyozása a mozdulatoknál (csípő, fenék, mell), az izmok fejlesztése helyett az alakformálás a hangsúlyos (társadalmilag kevésbé elfogadott, ha egy nő izmos legyen, mert akkor már férfiasnak tekintik). Emellett a táncmozdulatok egyfajta erotikus kisugárzással bírnak, amik arra tanítják a nőket, hogyan tudják a férfiakat elcsábítani ezekkel a hétköznapi élet más szituációiban. Ezzel szemben a kondizók/testépítők komoly súlyokat mozgatnak meg nagy előfeszítéssel, eltérő izomcsoportokat mozgósítanak és fejlesztenek: mindez megfelel a napjainkra oly jellemző férfideál külső vonásainak (erős, izmos). A nagy izomtömeg sokakban akár félelmet is keltethet, éppen ezért a kondizó férfiak számára nemcsak maga a férfiaság jelképe az ilyen külső, hanem a megfélemlítés, ezáltal a hatalomgyakorlás eszköze.

Kérdés, hogy a szabadidősportban megjelenő genderkülönbségek tovább erősítik-e a nemek közötti egyenlőtlenséget a sportban, vagy éppen, hogy feloldják azt. Láthatjuk ugyanis, hogy az ilyen, újnak tekinthető sportágak megjelenésével (step aerobic, zumba stb.) egyfajta szegregálódás jár együtt: egyre jobban elkülönülnek a maszkulin és férfiak számára kialakított sportágak és a tipikus feminin jelleggel bíró, nők számára létrehozott sportágak, azaz létrejönnek a nőknek szánt sportok. A feminista kutatók a nemek közötti egyenlőtlenségének feloldását abban látják, hogy egyenlő számban vegyenek részt a nők és férfiak is ugyanabban a sportágakban (Coakley, idézi Theberge 1981). Viszont azt látjuk, hogy egyrészt a nők bevonulnak akár a legférfiasabbnak tekintett sportágakba is (mint pl. a

2. ábra: A vizsgált sportoló csoportok sorrendje a feminin-maszkulin jelleg alapján

Külön érdekesség, hogy a step aerobic terem mellett van a konditerem, ahol a megfigyelés idején is csak fiúk voltak, s ez a fal a két sportág között nemcsak ténylegesen, de szimbolikusan is létezik, ha a két sportág feminin-maszkulin jellegét vizsgáljuk. A testépítés/kondizás teljes mértéken maszkulin jellegű: a legfontosabb jellemzője az erő, a férfias külső legfontosabb elemeinek hangsúlyozása, míg a step aerobic esetében ezek az elemek teljes mértékben hiányoznak. Mind itt, mind a zumbánál

futball, amerikai futball, jégkorong, küzdősportok stb.), amelyekkel magukra öltenek bizonyos maszkulin vonásokat, de emellett olyan sportágak is létrejönnek, amelyekben megőrzik nőiességüket, sőt a sportágra jellemző elemek továbbfejlesztik ezt, ezzel megőrizve a nők számára kialakított szerepeket elsősorban a külsőre vonatkozóan (attraktív, kecses, finom, nőies alak, erős szexuális kisugárzás). Eckes és kollégái (1998, idézi Washington és Karen 2001) ezt a jelenséget kritikusan tekintik, mivel szerintük

ez hozzájárul a sport, mint férfiaknak fenntartott terület megőrzéséhez. Ugyanakkor a nők számára létrehozott újabb és újabb sportágak csökkentik a nők hátrányát a sportban való részvétel lehetőségeit tekintve, hisz ezek a sportágak az igényeiket figyelembe véve jönnek létre. Tehát egyrészt csökkentik, másrészt növelik a nők diszkriminációját a sportban.

Teljesen más képet kapunk olyan sportágak vizsgálatokor, amelynek végzése valamikor csak férfiak kiváltsága volt, s ma már nők is űzik. Ezekben az esetekben a kutatók úgy vélik, hogy az adott sportág férfiképviselői veszélyeztetve érzik férfiidentitásukat, s ezért nem fogadják el a sportoló nők részvételét, eredményeit, sikereit (lásd Hargreaves 1994, Theberge 1981, Washington – Karen 2001). A kutatás során a kosárlabdázók esetében tapasztalhattam azt, hogy a férjijátékosok nem tartják ugyanolyan értékűnek a női kosarasok edzését, eredményeit és teljesítményét, mint az övék. Mindent úgy teszik meg, hogy a lányok önként léptek vissza NB II-be az NB I-ből, még hozzá a csapattagok betegsége, sérülése miatt, s a tavasz folyamán a Medikus Kupát is megnyerték. A kialakított vélemény háttérben leginkább az áll, hogy a kosárlabdázó lányoknak olyan tulajdonságokkal és külsővel kell rendelkezniük a sikeres játék érdekében, amelyek egyértelműen férfiasnak tekinthetők: erős fizikum, gyorsaság, dinamika, versenyszellem, s olykor agresszivitás. Véleményüket úgy alkották meg a lányok teljesítményéről, hogy elmondásuk szerint nem ismerik őket, a játékukat sem, leginkább külsejük szerint ítélik meg őket. Mint sportolókat tisztelik őket, s más sportok női képviselőit is, egyedül a kosaras lányokról vélekednek így. A fentieket illusztrálják a következő interjúrészletek:

„Én a saját nevemben tudom mondani, hogy nem ismerem őket, idősebbek is nálunk, van, aki már befejezte ott az egyetemet. Edzés után köszöniük nekik, ennyit látunk belőlük. De nem is keresem azoknak a lányoknak a társaságát... Amit az edzésen láttunk az nem szimpatikus, mert nem vették komolyan. Én, ha eljövök edzésre, azt maximális bedobással szeretném csinálni. Ha nem ezt látom, akkor én abból ki is maradok”.

„Röviden is össze lehet foglalni: van kosárlabda, meg van női kosárlabda. Tudjuk olyan szemmel nézni, hogy nem áll jól, nem akarok senkit megbántani. Nagyon eltér attól, amit mi kosárlabdázásnak nevezünk”.

- Miben tér el?

„Látványban, iramban, mindenben”.

„Abban, hogy más sportokkal összevetve, pl. a röplabda, ahol ugyanolyan látványos dolgokat tudnak csinálni, mint a férfiak... A fizikai adottságok, a magasság, erő miatt is”.

„A női röplabdát sokkal jobban értékelem a férfi röplabdához képest, mint a kosárlabdánál ugyanígy” (2. fókuszcsoport).

Összességében tehát elmondhatjuk, hogy a férfi versenysportoló kosárlabdázók kevésbé fogadják el a női kosárlabdázók teljesítményét, eredményeit, sikereit.

A fiúkétól egy kissé eltér az edző véleménye, aki lány kosárlabdázó csapatot is edzett. Az edző szerint a lányok nagyon szorgalmasak, alázatosak és kitaratóak, de tény, hogy azok a lányok a legsikeresebbek a kosárlabdában (is), akik férfiasabbnak tekinthetők: erősebbek, egy kissé agresszívabbak társaiknál.

„Egyetemi lánycsapatokat (edzettem), és az volt a tapasztalatom, hogy eszméletlenül szorgalmasak. Szorgalmasabbak, mint a fiúk, de más a motivációjuk. Mindenki máshonnan jön, nem feltétlenül fontos nekik a játék.

- Hanem?

Mozgás miatt, volt egy-két barátnő is, ezért jártak le. Az a tapasztalatom, hogy amit az edző kér, azt maximálisan próbálják betartani. A kreativitás, ami a fiúknál megvan, és a differenciáltabb gondolkodás, vagányság az kevésbé. A lányoknál az van, akik vagányabbak, kreatívabbak, azok fiúsabbak.

- Férfiasabbak?

Nem feltétlen testileg, hanem mentálisan, azt lehet mondani. Nekem ez a különbség, az hogy nem ugranak akkorát, nem ütköznek akkorát, az sem biztos, volt egy lány, kettő is, amikor itt az NB I-es csapat megszűnt, akkor a fiúknál kezdtek el játszani. Odaálltak a kétméteres száz kilós fiú elé támadó játékot játszani, nem féltek tőlük. Kamikázéknak hívták őket, tehát nem hiszem, hogy nem elég alázatosak. Még a saját testi épségük árán is képesek voltak ilyet megcsinálni. Más dimenzió...” (4. interjú).

A lányok számára azonban ez nem okoz problémát: ők ezt választották, elfogadják, s a csapat sikere érdekében megpróbálnak eleget tenni a sport és kosárlabda diktálta kritériumoknak, még akkor is, ha ezzel bizonyos értelemben férfiszerepet kell magukra öltetniük. Képesek kettéválasztani a sporthoz kapcsolódó helyzeteket a hétköznapi élettől, így amikor kell, harcolnak, s ezzel együtt felvállalnak bizonyos maskulin szerepeket, más esetekben azonban ugyanolyan hétköznapi nők, mint bármelyik egyetemista társuk.

A focista fiú véleménye szerint is, bár a lányok játéka nem olyan dinamikus, gyors, de ebben a fizikai különbségek játszanak szerepet, azonban technikai és taktikai tudásban játéuk sem maradt el a fiúkétól (igaz, elsősorban nemzetközi szinten, Magyarországon még a női futballnak fejlődnie kell). Véleményében az is szerepet játszik, hogy edzői tevékenységet is végez, így objektívebben látja a férfi és női focisták helyzetét, képességeit, előnyeit és hátrányait, akár csak a kosárlabda edző.

A kézilabdázó csoportnál, ahol öt fiú és egy lány vett részt a játékban, azt tapasztalhattuk, hogy játék közben elmosódnak a nemek közötti különbségek: a fiúk sem előtte, sem utána nem érintkeztek a lánnyal, de amint bevonták a játékba, azonnal kommunikáltak vele. Ugyanakkor lovagiasság szintjén megmaradtak a különbségek: amikor a lány látványos dolgot vitt véghez a játék során, a fiúk azonnal megdicsérték és megtapsolták. A lány is feloldódott játék közben, miközben előtte elvonulva, a pálya szélén szótlán figyelte az eseményeket. Láthatóan mindannyian jól érezték magukat játék közben, s egyiküket sem zavarta, hogy van egy lány, illetve őt sem, hogy egyedüli lányként játszik egy fiúcsapatban.

Teljesen más a helyzet az egyik legmaszkulinabb sportág, a kondizás esetében. Az interjúalany elmondása szerint épp a férfidominancia riasztja el a lányokat ettől a sporttól, de véleményem szerint az is, hogy a tevékenység lényege az izomnövelés, s a túl izmos női test társadalmilag nem elfogadott, mivel ellentmond a tradicionális nőideálnak. Ugyanakkor ebben az esetben elmondható (míg pl. a zumba esetében nem), hogy előfordul az ellenkező nem képviselője is, de az ilyen nőket a férfi sporttársak is szokatlanak, kívülállónak tekintik, s a média is különlegességként aposztrofálja (gondoljunk csak a bulvárműsorokban szereplő testépítő nőkre, akik ráadásul versenyeznek is). A kondizó és az egyik step aerobicozó interjúalany így vélekedett erről:

„Nincs sok nekik való gép, csak egy bicikli van. Meg csak fiúk járnak, ezt a lányok nem szeretik... lehet, hogy nekik nem kell izmos kar, váll, csak a combjukat akarják edzeni, ahhoz meg tekerni kell” (1. interjú).

„A lányoknak nem ciki, hanem inkább vagány férfias dolgokat elkezdni. Férfiaknak inkább ciki nőiest” (2. interjúalany).

A sportolás motivációit vizsgálva is különbségek vannak a férfiak és nők között. Fortier és munkatársai (1995) szerint a női sportolókra inkább jellemző az intrinzik motiváció (az érdeklődés, élmény

és élvezet nem az elérendő teljesítményből, hanem magából a sport végzéséből ered), jobban betartják a szabályokat, nagyobb valószínűséggel viszik véghez az adott feladatot a sportolás során. Kevésbé jellemző rájuk az a motiváció, mint a férfisportolókra. A férfiak a motivációban szerepet játszik a versenyszituáció és győzelem megélése a sport révén, míg a nők esetében ez kevésbé fontos.

Kutatásom eredményei szerint a női alanyok inkább (de nem kizárólag csak ők) az egészség megőrzéséért, stressz oldásért, az egészséges életmód részeként sportolnak, a férfiak számára pedig fontos a győzelem érzésének átélése is. A nem individuális sportok esetében a barátokkal való együttlét, illetve a közösségi élmény átélése mindkét nem számára fontos, mint ahogy a külső szebbé tétele. A lányok számára leginkább az alak formássá tétele (step aerobicosok, zumbázók) mint tipikusan feminin jellemző, a fiúk számára pedig az izomnövelés, izmos test elérése, mint maszkulin jellemző jelenik meg célként.

A versenysportolók körében azonban mindkét nem számára fontos a győzelem, a minél jobb teljesítmény a meccsen, míg a szabadidejükben sportolók körében nincs különbség a nemek között abban, hogy szerintük az edzés, testmozgás kikapcsol.

„Nekem azért, mert koreografált, és kikapcsolja az agyamat. Nem arra koncentrálok, hogy milyen vizsgám lesz, hanem ide. Engem kikapcsol”.

„Jól lefáraszt, a zene miatt, jó intenzív testmozgás. Az alakformálás szempontjából is jó” (2. fókuszcsoporthoz).

„Ide testépíteni járnak, de én nem gondolom magam testépítőnek, viszont komolyan csinálom, de nincsenek testépítő szándékaim egyáltalán. Edzeni járok, nem testépíteni. Kondíció miatt, a kinézet, és most már átment abba is, hogy levezetés... fontos az egészség megőrzésében, ezért kezdtem el. Voltak test-súly gondjaim, és ha abbahagynám, megint lennének” (1. interjú).

Míg egy versenysportoló kosaras így vélekedik a sporttól:

„Kihívást, mivel mi vagyunk az egyik legfiatalabb csapat, hogy megálljuk a helyünket, hogy középmezőnybe kerüljünk. És legfőképp ne essünk ki, hogy bent maradjunk a B-ben (NB I B csoportjában). Ha megverünk egy idősebb, nagyobb csapatot, nagyon jó érzés” (2. fókuszcsoporthoz).

Ha az egészségtudatosságot, mint egyfajta élet szemléletet vizsgáljuk meg, szintén kevésbé találunk különbséget a férfiak és nők között: az interjúala-

nyok egyöntetű véleménye, hogy a sporttal tesznek az egészségükért, bár igaz, hogy olykor ezzel próbálnak ellensúlyozni bizonyos egészségtelen magatartásformákat (pl. gyorséttermi ételek fogyasztását), de összességében elmondható, hogy az életük más területén is odafigyelnek az egészségükre: nem dohányoznak, kevesebb alkoholt fogyasztanak. Mivel az alkoholt az egyetemi lét szerves részének tekintik, nem mondható el, hogy ezzel szemben a sport védőfaktoroként funkcionál. Ugyanakkor a versenysportolók esetében itt is látszik a különbség: az ő életükben nemcsak az egészség megőrzése érdekében fontos, hogy ne nyúljanak egészségkárosító és/vagy illegális teljesítményfokozó szerekhez, hanem ez a norma, s hozzá tartozik a sport etikájához:

„Szerintem az egészségtudatosság mást jelent egy nem sportoló átlagembernek, mint egy sportolónak. A fiataloknál ez úgy nyilvánul meg, hogy kevesebb alkoholt fogyasztanak, mint a társaik. Az átlagembernek ez lemondást jelent, de nekünk teljesen természetes, hogy nem élünk ilyenekkel”.

„Nemrég jégkorongozók buktak meg, focisták (dopping miatt). Mi nem érezzük ennek szükségét, amatőr sportolók vagyunk, a játék élvezetért játszunk” (2. fókuszcsoport).

A kondizó interjúalany a következőképpen vélekedik erről:

„A rendszeres sport, figyeljen oda a táplálkozásra, ne dohányozzon. Ha elmegy bulizni, akkor mértékkel bulizzon. Elég pihenés, és a lelki beállítottság pozitív legyen... Én is használok fehérjéket, vitaminokat, ezek legálisak. Az illegális szerekhez sosem nyúlnék, egyrészt tudom milyen mellékhatásaik vannak, másrészt, aki ezt használja, az akaratilag gyenge, lusta hogy elvégezze azt a munkát, hogy jól nézzen ki” (1. interjú).

A karatézó lánnyal készített interjúból megismerhettük, hogy milyen nehézségekkel kell megküzdenie egy nőnek egy nagyon sokáig kizárólag csak férfiaknak fenntartott területen: szűkebb és tágabb környezete sokáig nem értette meg, hogy miért választotta ezt a tipikusan férfiasnak tartott sportot, s a versenyeken, illetve edzésen (elsősorban edzőként) is kitartóan kellett bizonyítania azt, hogy képes olyan teljesítményt nyújtani, mint férfitársai. Ez akkor bizonyosodott be, mikor olyan versenyen indult, ahol a formagyakorlatok bemutatása számban együtt versenyeztek a fiúk és lányok. Az itt elért sikerek tudósították férfítársaiban azt, hogy nem a biológiai adottságok számítanak, tulajdonképpen ezek lényegtelenek a győzelemhez: a kitartó munka, a szorgalom, az elköteleződés és a sok-sok gyakorlás

a siker záloga. A nemek közötti egyenlőtlenségek őt is érintették, még hozzá olyan formában, hogy környezete az ő sporteredményeit nem értékelte egyenlő mértékben fútestvére sikereivel, az övét nem tartotta olyan értékesnek. Ez pedig jól tükrözi a férfidominancia jelenlétét a karate, tágabb értelemben küzdősportok területén, mint ahogy azt korábbi kutatásomban a bokszolónők esetében is érződött (Kovács 2009).

Az eleinte kételkedő sporttársakat, tinédzserkorú fiú tanítványait is szakmai tudásával sikerült meggyőznie arról, hogy edzőként fogadják meg tanácsait, s saját fejlődésük érdekében végezzék el a rájuk bízott feladatokat. A zömmel férfiedzők körébe is nehezen tudott beilleszkedni, nehezen akarták befogadni, de kiemelkedő szakmai tudásával meggyőzően tudott hatni rájuk, olyannyira, hogy ma már ők is belátják: nem az számít, hogy egy edző férfi, vagy nő, hanem, hogy milyenek az edzőmódszerei, milyen pedagógiai érteke van, tud-e fegyelmet tartani. Mint minden maszkulin területen, a karate edzők körében is újszerűnek hatott, hogy nők is edzősködnének, s a kezdeti elutasító attitűdöt esetünkben felváltotta az elfogadó magatartás. Ehhez azonban a nőknek mindig be kellett bizonyítaniuk, hogy a szakmai felkészültség képes felülmúlni a biológiai különbségekből adódó sztereotípiákat. Jól illusztrálja ezt a következő részlet a karatézó lánnyal készített interjúból:

„Hát egyre inkább elfogadottabbá válik, hogy nők is vannak, vannak jó női versenyzők, együtt versenyzünk, itt nincs nagy különbség. Vannak jó női edzők, ami fontos, nem hogy tudunk annyit, hanem tudunk olyan határozottak lenni, mi is el tudunk érni olyan eredményeket a gyerekekkel, és ki tudjuk vívni a tiszteletüket. Ez szerintem ilyen irányban mozdul el, de még mindig furcsa, ha nem férfi az edző” (3. interjú).

Összességében azt mondhatjuk, hogy a férfuralom bizonyos formái élnek a sportban: ugyanabban a sportágban a férfiak a biológiai adottságokból és hagyományos férfiszerepekből kiindulva a lányok képességeit, teljesítményét rosszabbnak látják, és eredményeit kevésbé értékelik. Azonban pozitívum, hogy azok a lányok, akik e negatív hatások ellenére is kitartóan edzenek, s keményen dolgoznak, sikereikkel, tudásukkal előbb-utóbb kivívják a férfiak (elsősorban a férfiedzők) elismerését, akik képesek elfogadni a nőket is olyan sportágakban, ahol korábban csak férfiak vehettek részt.

II. 4. A debreceni egyetemisták sporthoz fűződő habitusa

A debreceni egyetemisták sporthoz fűződő habitusuk szerint több csoportra is oszthatók. Az első csoportba tartoznak azok a hallgatók, akik nem sportolnak (*nem sportoló habitus*): nem érdekli őket a sport, nem tartják fontosnak, szabadidejükben ez nem játszik szerepet, s csak arra törekednek, hogy a kötelező testnevelés órákat teljesítsék. Mivel a különböző médiumok nap mint nap sulykolják az egyénbe a rendszeres fizikai aktivitás fontosságát, ezért ők is így nyilatkoznak, azonban annyira már nem fontos a számukra, hogy valóban elegendő időt szánjanak rendszeres testmozgásra. Ezt pedig az erre fordítható idő hiányával magyarázzák. Őket leginkább a fogyasztói társadalom kínálta sportolási lehetőségekkel lehetne a leghatékonyabban rábírní a sportra, de csak akkor, ha valamilyen konkrét hasznot kapnak ettől: ezt bizonyítja a zumbaóra is, ahová az általam megkérdezett hallgatók azért jöttek el, mert egyrészt testnevelés órát tudnak ezzel pótolni, másrészt hallották, hogy milyen élvezetes tevékenység. Ide kapcsolódik a második habitus is, amit *divatsport-orientált habitusnak* neveztem el: azok a sportolási formák vonzzák ezeket a hallgatókat, amelyeket a fogyasztói társadalom kínál fel (pl. az utóbbi idők aerobic-hullámához tartozó vagy a táncelemekkel vegyített mozgásformák, mint a step aerobic vagy a zumba). Az e mozgásformákhoz vonzó hallgatók számára elsősorban külső motiváció játszik szerepet abban, hogy ezt végzik (média, reklámok, vagy az ezekben szereplő csinos lányok, akik azt sugallják, hogy aki végzi, ugyanilyen csinos, vonzó lehet). De szintén fontos szerepet játszik „sportok” végzésében a gazdasági tőke is, hiszen ezekért az órákért minden esetben fizetni kell, bizonyos esetekben nem is keveset.

Szintén a külsőnek van a legnagyobb jelentősége a kondizóknál, csak éppen itt az áhított férfi külső elérés a fő cél (erős, izmos, kidolgozott fizikum), ezért azt a típust külső-orientált habitusnak neveztem el. A kinézet fontosságában párhuzamot vonhatunk a fogyasztás-orientált és *külső-orientált habitussal*, de a megfigyelések rámutatnak egy jelentős különbségre: míg az előbbi szinte csak nőkre jellemző, s ezért e mozgásformák tipikusan femininnek tekinthetők, úgy az utóbbit szinte csak férfiak végzik (bár a megfigyelt egyetemista kondizóknál nincs nő, de köztudott, hogy egyre több nő végez ilyen edzéseket, és van verseny is testépítő nők számára, amelyet pl. a média is eléggé

különlegességnek tart ahhoz, hogy egy-egy esetet bemutassanak).

E sportok, mozgásformák mindegyike szabadidősport, hisz a versenyzés egyikben sem játszik szerepet. A szabadidős tevékenységként végzett sportok sajátos formája, amikor az egyének azért sportolnak, hogy közös élményeket szerezzenek az együttmozgás, együttlét örömeért, vagy, ha nem ismerik egymást, akkor a játék nyújtotta élvezetért (esetünkben a kézilabdázók). Az ilyen habitust ennek megfelelően *közösségi sportélmény-orientált habitusnak* neveztem el. A zumba is nagyon sok élményt, élvezetet nyújt (ami egyébként a fogyasztói társadalom egyik fontos eleme), hiszen maga a mozgásforma erősen kapcsolódik a zenéhez, tánchoz, bulihoz, szórakozáshoz, s arról szól, hogy érezzük jól magunkat, s közben felejtjük el a hétköznapi gondokat. Nagyon hasonló e habitushoz a megfigyelt focista csapatok tagjainak habitusa, akik a Buzánszky egyetemi kupában versenyeznek (azt leszámítva, hogy ők versenyeken is megmérettetik magukat). Azonban a motiváció ugyanaz: együtt lenni és focizni, közös élményeket szerezni, amelyek egyik terepe a kupában játszott meccs. A meccseknek viszont olyan összekovácsoló erejük van, olyan – más körülmények között nem átélhető – élményekkel lesznek gazdagabbak a csapattagok, amelyek a csapat fennmaradásához és formális kiscsoportok, barátságok kialakulásához vezetnek. E pontban azonban lényeges különbséget fedezhetünk fel a kézilabdázó csapat és a focisták között, hiszen az előbbi csak egy játék erejéig állt össze és maradt fenn. Ezért a focista csapatok tagjait, s a hozzájuk hasonló egyetemistákat *közösségi-élményorientált versenysportolói habitussal* jellemezhetők.

Mint ahogy a szabadidő-sportolókat, úgy a versenysportolókat sem lehetséges azonos habitussal jellemezni. A fent bemutatott közösségi-élményorientált versenysportolók mellett érdekes módon mind a kosárlabdacsapat tagjait, mind a karatézó lányt *sport iránt elköteleződött, csapat-orientált versenysportoló habitussal* tudnám jellemezni annak ellenére, hogy az egyik esetében csapat-, a másik esetében pedig egyéni sportról van szó. Közös bennük, hogy nem a győzelmet vagy az egyéni sikereket tartják fontosnak sportpályafutásukban, hanem azt, hogy az adott csapat tagjai lehetnek, ahol a sikerek és kudarcok egyaránt közösek: együtt sírnak, együtt nevetnek, s az egyéni sportban is, ha valaki nyer, akkor a csapat egy emberként örül vele, ha veszít, akkor pedig egy emberként segítik a kudarc feldolgozásában. Még akkor is, ha a többi csapattagnak

ebben nem volt szerepe, hiszen egyedül kellett kiállni, elvégezni a gyakorlatot vagy harcolni az ellenféllel. A kosárlabdázók esetében pedig azért is kell kiemelni a csapat fontosságát, mert minden tag teljesítménye hozzájárul a csapat sikeréhez, s ha valaki nem játszik jól, vagy nem dolgozik teljes erőbedobással, akkor ez az egész csapat kudarcához vezethet. Bár ezekben az esetekben a közös élmények nagyon fontos szerepet játszanak a sportolók számára, de – élsportolókról lévén szó – szintén fontos a győzelem is, ami összekapcsolódik a csapattársak közötti jó viszonyal, jó hangulattal, összetartozással. További közös vonás az e habitussal jellemezhető sportolóknál a sport és sportáguk iránti maximális elköteleződés: életük elengedhetetlen részét képezi a sport, s ezért, illetve a rájuk számító csapattársakért bármit megtennének. Ezért óriási lelkesedés, kitartás, fegyelem, küzdőképesség, szorgalom jellemzi őket. Emellett nagyon jó szervezőképességük is van, hiszen más egyetemistákhoz hasonlóan ők is órákra járnak, vizsgáznak, diplomát szereznek, de emellett beépítik mindennapjaikba napi, elengedetlen rutinként az edzést is.

Összegzés

Dolgozatomban arra vállalkoztam, hogy bemutassam a Debreceni Egyetem néhány sportoló csoportjának jellemzőit, összehasonlítva ezeket egymással, és megvizsgáljam a hasonlóságokat és különbségeket a nemek, illetve a hallgatók sporthoz kapcsolódó habitusa szerint. Ehhez résztvevő megfigyeléseket és interjúkat készítettünk.

A kutatás elméleti hátterét egyrészt Bourdieu (1994a) habituselmélete adta, mely szerint az egyetemisták társadalmán belül a sportolás gyakorisága, formája, a végzett sport jellege alapján a hallgatók különböző pozíciókban helyezkednek el, s ezekhez eltérő, sporthoz kapcsolódó habitus párosul. Másrészt a sportban végzett kiscsoport kutatások eredményeire támaszkodtam. A tanulmány harmadik elméleti megközelítését a sport radikális és feminista kritikái adták, melyek szerint a nők hátrányban vannak a sport világában a férfiakhoz képest: nem egyenlők a lehetőségeik a sportolásra, s azokban a sportágakban, ahol korábban csak férfiak vehettek részt a nők teljesítménye és eredményei kevésbé elfogadottak.

A vizsgált sportolók és sportoló csoportok megfigyelése alapján hat habitust különböztettem meg: *nem sportoló, divatsport-orientált, külső-orientált,*

közösségi sportélmény-orientált, közösségi-élményorientált versenysportolói, sport iránt elköteleződött, csapat-orientált versenysportoló habitust.

A kutatás eredményei szerint a sportoló csoportokat elsősorban maga a tevékenység, s az ebből fakadó élmény, örömszerzés különbözteti meg más csoportoktól. Ugyanakkor a különböző sportágak, a tevékenység csapat- illetve individuális jellege és szerveztségének mértéke (spontán módon, egyetem, vagy sportegyesület által szervezett-e), verseny- vagy szabadidős jellege is elkülöníti egymástól az egyes sportolói csoportokat. Egyes csoportok tevékenységét nem is tekinthetjük sportnak, hanem inkább testmozgásnak, fizikai aktivitásnak (mint pl. zumba, step aerobic). Megállapítottam, hogy minél kevésbé individuális a sport és minél nagyobb szerepe van a csoport életében a versenyzésnek, annál inkább csoportnak tekinthetők az adott sporttevékenységet végzők, s annál jellemzőbb lesznek rájuk a kiscsoportra jellemző karakterjegyek. Ezek alapján egy sorrendet is felállítottam a vizsgált sportoló csoportok között.

A csoportok genderszemponitú vizsgálatánál azt találtam, hogy egyértelműen elkülönülnek a tipikusan maskulin és feminin jellegű sportoló csoportok, s létrejönnek csak a nők számára fenntartott, s a tradicionális női szerepekkel teljes mértékben összhangban lévő sportágak (zumba, step aerobic), így e sportágak szegregálódása figyelhető meg. Ebből viszont jól látható, hogy a sportolás lehetőségeit tekintve nincsenek hátrányban a nők, hisz kimondottan az ő számukra, igényeiknek megfelelően jönnek létre újabb és újabb sportágak. Emellett az is látható, hogy a maskulin sportágakban egyre inkább megjelennek a nők (jelenleg nincs olyan sportág, amit ne végeznének nők is, még ha kis számban is), de elfogadottságuk az adott sportágban nem mindig megfelelő. A Debreceni Egyetem egyik kosárlabdázó férfitársa például nem tekinti velük egyenrangúaknak a női kosárlabda-csapatot. Ennek oka az lehet, hogy ezeknek a lányoknak fel kell venniük bizonyos férfias tulajdonságokat (erős fizikum, gyorsaság, dinamizmus, versenyzés stb.), amelyek kevésbé összeegyeztethetők a hagyományos női szerepekkel. Ugyanakkor az edzők részéről már kevésbé tapasztaltam elutasítást a női sportolókkal kapcsolatban: bár eleinte (pl. a karatében vagy kosárlabdában) nehezen fogadták el, hogy nők is részt vesznek az adott sportágban, sőt, akár edzősködnék is, de a megfelelő szaktudás, magas teljesítmény és a kemény, kitartó munka, szorgalom hatására az ő véleményük is megváltozott. Az edzők elfogadó, sőt

olykor elismerő, támogató attitűdje lehet az egyik kulcs a női sportolók egyenrangúvá válásához: az ő hozzáállásuk a női szakágakhoz és sportolókhoz meghatározhatja a férfi sportolók – jelenleg kevésbé elfogadó – megatartását, hiszen az edző egyben nevelő is, s ha jó pedagógiai módszereket alkalmaz, akkor a csapatába tartozók toleránsabbá válnak más csoportokkal, legyenek ezek etnikai, vallási vagy éppen nemek szerinti csoportok.

Felhasznált irodalom

- BODNÁR ILONA 2002A nők és az edzői pálya, avagy a nőket „megedzik”. In Pető Andrea szerk. *Társadalmi nemek képe és emlékezete Magyarországon a 19-20. században*. Budapest, a Nők a Valódi Esélyegyenlőtlenségért Alapítvány, 221-248.
- BODNÁR ILONA 2003 Társadalmi diskurzus a női sportról a múlt század első felében. In Földesiné dr. Szabó Gyöngyi – Gál Andrea szerk. *Sport és társadalom*. Budapest, Magyar Sporttudományi Társaság, 116-133.
- BOURDIEU, PIERRE 1994a *A gyakorlati észjárás. A társadalmi cselekvés elméletéről*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- BOURDIEU, PIERRE 1994b Férfiuralom. In Hadas Miklós szerk. *Férfiuralom. Írások nőkről, férfiakról, feminizmusról*. Budapest, Replika Kör, 7-54.
- BOURDIEU, PIERRE 2008 *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Budapest, General Press.
- BUSSE, JOANN M. – EMBSE, MELISSA – SHARIDAN, H. 2004 Constructions of gender in sport: An analysis of intercollegiate media guide cover photographs. *Gender and Society* 1. 66-81.
- DÓCZI TAMÁS 2008A sportturizmus, mint szabadidős tevékenység társadalmi összetevői. In Földesiné Szabó Gyöngyi – Gál Andrea – Dóczy Tamás szerk. *Társadalmi riport a sportról*. Budapest, Magyar Sporttudományi Társaság, 92-124.
- DR. GÁLDINÉ GÁL ANDREA 2007 *Sport és társadalmi nem a 21. század elején a média tükrében*. PhD-disszertáció. Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar (TF). Sporttudományi Doktori Iskola, Sport, Nevelés- és Társadalomtudományi Program.
- DUNNING, ERIC 2002 A sport mint a férfiaknak fenntartott terület: megjegyzések a férfi identitás társadalmi gyökereiről és változásairól. *Korall*, 7-8:140-153. Forrás: <http://epa.oszk.hu/00400/00414/00005/pdf/08ericdunning.pdf>. Utolsó látogatás: 2012. 01. 03.
- FÉNYES HAJNALKA 2010 *A nemi sajátosságok különbségének vizsgálata az oktatásban. A nők hátrányainak felszámolódása?* Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.
- FORTIER, MICHELLE S. – VALLERAND, ROBERT J. – BRIERE, NATHALIE M. – PROVENCHER, PIERRE J. 1995 Competitive and Recreational Sport Structures and Gender: Test of Their Relationship with Sport Motivation. *International Journal of Sport Psychology* 26:24-39. Forrás: <http://www.er.uqam.ca/nobel/r26710/LRCS/papers/76.pdf>. Utolsó látogatás: 2012. 01. 03.
- FÖLDESINÉ SZABÓ GYÖNGYI – GÁL ANDREA – DÓCZY TAMÁS 2010 *Sportszociológia*. Budapest, Semmelweis Egyetem Testnevelés és Sporttudományi Kar.
- FRAY, JAMES H. – EITZEN, D. STANLEY 1991 Sport and Society. *Annual Review of Sociology* 17:503-522. Forrás: <http://www.pages.drexel.edu/~rosenl/sports%20Folder/Sport%20and%20Society.pdf>. Utolsó látogatás: 2012. 01. 03.
- GÁL ANDREA – KOVÁCS ÁRPÁD – VELENCZEI ATTILA 2008 Sport, gender és média: a női és férfi sportolók megjelenítése a sajtóban. *Szociológiai Szemle* 3:32-60. Forrás: http://www.szociologia.hu/dynamic/SzocSzemle_2008_3_032_060_GalA.pdf. Utolsó látogatás: 2012. 01. 03.
- GOMBOCZ JÁNOS 2010 *Sport és nevelés*. Keszthely, Balaton Akadémiai Kiadó.
- HADAS MIKLÓS szerk. 1994 *Férfiuralom. Írások nőkről, férfiakról, feminizmusról*. Budapest, Replika Kör.
- HADAS MIKLÓS 2009 *A maskulinitás társadalmi konstrukciói és reprezentációi*. Akadémiai doktori értekezés. Forrás: <http://real-d.mtak.hu/342/1/Hadas.pdf>. Utolsó látogatás: 2013. 02. 20.
- KOVÁCS KLÁRA 2009 Küzdelmek a ringben – és azon kívül. *Kultúra és Közösség*, 3-4:63-78.
- KOVÁCS KLÁRA 2011 Szabadidő és Sport a Debreceni Egyetemen. *Iskolakultúra*, 10-11:147-162. Forrás: http://epa.oszk.hu/00000/00011/00159/pdf/iskolakultura_2011_10-11_147-162.pdf. Utolsó látogatás: 2013. 02. 20.

- KOVÁCS KLÁRA 2012 The role and importance of sport in students' lives at the University of Debrecen. *Hungarian Educational Research Journal* 1. Forrás: <http://herj.hu/2012/03/kovacs-klara-a-sport-helye-es-szerepe-a-debrece-nyetemistak-eleteben/>. Utolsó látogatás: 2013. 02. 20.
- HARGREAVES, JENNIFER 1994 *Sporting Females, Critical issues in the history and sociology of women's sports*. New York, Taylor & Francis e-Library.
- LOY, JONH. W. JR 1974 A sport természete: meghatározási kísérlet. In Schiller János szerk. *Sportpszichológia szöveggyűjtemény II. Kézirat*. Budapest, Tankönyvkiadó, 38-56.
- LÜSHEN, GÜNTHER 1980 Sociology of Sport: Development, Present State, and Prospects. *Annual Review of Sociology* 6:315-347. Forrás: <http://www.jstor.org/stable/2946011?seq=2>. Utolsó látogatás: 2012. 01. 03.
- PERÉNYI SZILVIA 2003 A női sporttevékenység és a média testképalakító hatása. In Földesiné dr. Szabó Gyöngyi – Gál Andrea szerk. *Sport és társadalom*. Budapest. Magyar Sporttudományi Társaság, 134-144.
- PERÉNYI SZILVIA 2011 Sportolási szokások – Sportolási esélyek és változástrendek. In Bauer Béla – Szabó Andrea szerk. *Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000–2010*. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, 159-184.
- RÓKUSEALVY PÁL 1986 *A sport és testnevelés pszichológiája*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- ROSS, SALLY R. – SHINAW, KIMBERLY J. 2008 Perspectives of Women College Athletes on Sport and Gender. *Sex Roles* 58:40-57. Forrás: <http://www.springerlink.com/content/m035x70m54441074/>. Utolsó látogatás: 2012. 01. 03.
- SŐRÉS ANETT 2009 A kulturális fogyasztás csoportképző szerepe. *Kultúra és Közösség*, 3–4:11-26.
- THEBERGE, NANCY 1981 A Critique of Critiques: Radical and Feminist Writings on Sport. *Social Forces* 2, Special Issue, 341-353. Forrás: <http://www.jstor.org/stable/2578439>. Utolsó látogatás: 2009. 10. 19.
- WASHINGTON, ROBERT E. – KAREN, DAVID 2001 Sport and Society. *Annual Review of Sociology* 27:187-212. Forrás: <http://www.jstor.org/stable/10.2307/2678619>. Utolsó látogatás: 2012. 01. 03.

1.számú melléklet

Módszer és sorszáma		Sportág, nem
1.	fókuszcsoporth	Step aerobicozó lányok
2.	fókuszcsoporth	Kosárlabdázó fiúk
1.	interjú	Kondizó fiú
2.	interjú	Focizó fiú
3.	interjú	Karatézó lány
4.	interjú	Kosárlabda edző

1. táblázat: Az interjúrészletek alanyai